

MESKEN TUTMA SÜRECİNDE KARŞILAŞMALAR: LEVENT MAHALLESİ
EVLERİ

Nur Gayretli

Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Tarihi, Teorisi ve Eleştirisi
Yüksek Lisans Programı

Bilgi University
2016

MESKEN TUTMA SÜRECİNDE KARŞILAŞMALAR: LEVENT MAHALLESİ
EVLERİ
CONFRONTATIONS IN DWELLING: HOUSES OF LEVENT NEIGHBOURHOOD

Nur Gayretli
113823005

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İhsan Bilgin
Jüri Üyesi: Doç. Dr. Nurbîn Paker
Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Emrah Altınok

.....
.....
.....

Tezin Onaylandığı Tarih: 22/6./16

Toplam Sayfa Sayısı: 78

Anahtar Kelimeler (Türkçe)

1. İstanbul
2. Levent Mahallesi
3. Mimarlık
4. Ev
5. Konut

Anahtar Kelimeler (İngilizce)

1. Istanbul
2. Levent Neighbourhood
3. Architecture
4. Home
5. Housing

Aileme

ÖNSÖZ

Her alanda kendisini örnek aldığım ve bu araştırma süresince ışığıyla yolumu aydınlatan değerli danışmanım Prof. Dr. İhsan Bilgin'e; fikir ve eleştirilerini cömertçe sunup benimle imkanlarını paylaşmış Orhan Esen, Ela Kaçel, Emrah Altınok, Amed Gökçen, Haydar Karabey, Reha Erdem, Cansever Özsoy, Oğul Öztunç başta olmak üzere; araştırmamı ilgiyle dinleyip önerilerde bulunmuş herkese ve en önemlisi bana evlerini açarak bu araştırmayı mümkün kılan Levent Mahallesi sakinlerine sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Nur Gayretli

Haziran 2016

ÖZET

MESKEN TUTMA SÜRECİNDE KARŞILAŞMALAR: LEVENT MAHALLESİ EVLERİ

Bu araştırma, İstanbul’da yer alan Levent Mahallesi projesi üzerinden; tasarım idealleri ve sakinlerin ideallerinin karşılaşmasının bir sonucu olarak tasarımcı, piyasa, düşünce akımları gibi karar vericilerin şekillendirdiği ve sakinlerin yaşamlarıyla şekillenen formların deşifresi ve karşılaştırmasını amaçlamaktadır.

Bu yolda, hayata geçtiği 1950’li yılların başında Avrupa ile Amerika ve genç cumhuriyetiyle Türkiye’de; öncülü ve çağdaşı konut üretim biçimleri içerisindeki yeriyle önemli olan; Kemal Ahmet Aru ve Rebi Gorbon tasarımı Levent Mahallesi projesi araştırma alanı seçilmiştir. Norberg-Schulz’un ortaya koyduğu ev tanımına paralel bir pozisyon üzerinden ilk olarak mahallenin kültürel, ekonomik, mimari bağlamlarda yerini bulması; Aru ile Gorbon’un tasarım ideallerinin keşfi ve Levent Mahallesi evlerinin mimari incelemesi amacıyla yazılı ve görsel arşiv taraması gerçekleştirilmiştir. Karşılaştırmayı mümkün kılmak ve sakinlerin kavrayışlarını ortaya koymak üzere; Levent Mahallesi’nde yaşayan sakinlerle evlerinde görüşmeler yürütülmüştür. Süreç boyunca gözlem ve diyagramlar üretilmiştir. Elde edilen veriler ana fikri test etmek üzere, metin süresince ve sonuç bölümünde karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

ABSTRACT

CONFRONTATIONS IN DWELLING: HOUSES OF LEVENT NEIGHBOURHOOD

The aim of this research is to decipher and compare the forms that were constructed first by the decision makers including architects, market, movements and then the inhabitants, as a result of confrontation of the design ideals and inhabitants' ideals.

Levent Neighbourhood housing project, designed by Kemal Ahmet Aru and Rebi Gorbon, has been chosen due to the important features it has amongst the precursor and contemporary housing projects in Europe, the United States and Turkey with its young republic. Through a collateral position to Norberg-Schulz's in terms of the definition of the home; firstly, written and visual archive research has been carried out to contextualize the neighbourhood economically, culturally and architecturally. Then, interviews have been conducted with inhabitants at their homes to be able to compare the forms. During this process, observations and images have been produced. Outputs have been examined comparatively in the final chapter of the research to test the main idea.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
ŞEKİLLER DİZİNİ	vi
TABLolar DİZİNİ	vii
1. GİRİŞ	1
2. EVLERİN İNŞA EDİLDİĞİ BAĞLAM NEDİR?	9
3. İLHAMIN KAYNAĞI NEREDEN GELİR? MAHALLE İLE VERİLMEK İSTENEN MESAJ NEDİR?	17
4. 65 YILLIK “TÜRKİYE BAHÇEŞEHİRİ”NDE YAŞAMAK, DÜNÜ VE BUGÜNÜYLE, NE DEMEKTİR?	44
5. SONUÇ	60
KAYNAKLAR	61
EKLER	66
EK A: GÖRÜŞME BİLGİLERİ	66
EK B: PLANLAR	76

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. Zvi Hecker'in Ramot Polin (1977) projesine ait iki fotoğraf. Adam Nathaniel Furman (sağ), The Object of Zionism Sergisi (sol, 2011)	1
Şekil 1.2. Büyükdere, Nispetiye, Ebululah Mardin Caddeler ve TEM Otoyolu ile çevrili Levent Mahallesi ve araştırma alanı	4
Şekil 1.3. Tez Şeması	8
Şekil 3.1. Nişantaşı'ndaki apartmanın önünde, 1950'li yılların başında. Cansever Özsoy kişisel arşivi	18
Şekil 3.2. Ahşap kepenkler ve bahçe. Cansever Özsoy kişisel arşivi	22
Şekil 3.3. Eğimin avantajını kullanan bir ev örneği. Cansever Özsoy kişisel arşivi	23
Şekil 3.4. Plan bölümlerinin incelenmesi	24
Şekil 3.5. Plan Tip No. 17-18	25
Şekil 3.6. Plan Tip No. 19-20	26
Şekil 3.7 Dükkanlı evler	28
Şekil 3.8. 1. Levent Vaziyet Planı	29
Şekil 3.9. 2. Levent Vaziyet Planı	29
Şekil 3.10. 3. Levent Vaziyet Planı	30
Şekil 3.11. Mahalle dokusu ve kent içindeki yeri. Haydar Karabey arşivi	31
Şekil 3.12. Rebi Gorbon ve Kemal Ahmet Aru'ya ait mezuniyet bilgileri	35
Şekil 3.13. <i>Dream Space</i> (Hayalimdeki Yer). Oğul Öztunç	37
Şekil 3.14. "Ben Bayan Edward M. Barnes. Nerede oturuyorum?" The New Yorker için karikatür, Robert J. Day	39
Şekil 3.15. Levent Mahallesi evlerine çeşitli ölçeklerde müdahaleler	43
Şekil 4.1. Levent Mahallesi, 1950'li yılların başı. Cansever Özsoy kişisel arşivi	44
Şekil 4.2. Görüşme haritası	46
Şekil 4.3. Kronoloji	47
Şekil 4.4. Levent-town? Görsel 1,3 Levittown (Amerika, 1951) ve görsel 2,4 Levent Mahallesi	53

TABLolar DİZİNİ

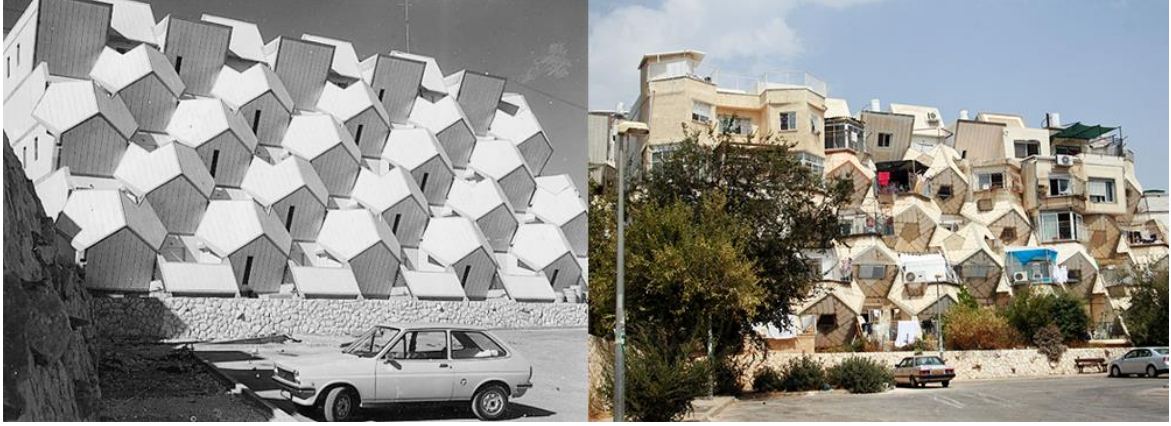
Tablo 3.1. Parametreler ve plan tiplerini gösteren tablo	27
--	----

1. GİRİŞ

The Universe is made of stories, not of atoms.

Evren hikayelerden oluşur, atomlardan değil.

- Muriel Rukeyser

Şekil 1.1. Zvi Hecker'in Ramot Polin (1977) projesine ait iki fotoğraf. Adam Nathaniel Furman (sağ), The Object of Zionism Sergisi (sol, 2011).

Konut konusu; literatürünün genişliği ile ilgi çekici birçok farklı yönden ele alınabilir. Odak noktasının sınırlarını çizebilmek bu yüzden zorlayıcıdır. Öte yandan bu, okyanusun hala farklı açılardan verimli okumalar sağlayabilecek derinliğe sahip olduğu anlamını da taşır.

Bu çalışmanın temel motivasyonunu ise konut ve konutlar ile kurulan ilişkiye duyulan büyük merak oluşturmaktadır; yazarın hayatı boyunca farklı şehir ve ilçelerde benzer evlerde (lojman) oturmuş olması ile birlikte mimarlık eğitimi öncesine tarihlenen, “ev”e duyulan merakı belirtilmelidir. Bu ilişkinin gerilimli olması muhtemeldir. Çünkü konu konut tasarımı olduğunda bu çoğu kez, aynı zamanda bir yaşam şekli tasarımıdır. Bugünün konut stoğu; tasarımcı, piyasa, düşünce akımları, teknolojik gelişmeler gibi farklı karar vericilerin yönlendirmeleri ile oluşturulmuştur. Konutlar; kurallar konarak boyutları, kullanımı, plan çözümleri “idealleştirilmiş” ve “anonim kullanıcı profili” için tasarlanmıştır. Bu durum, çağdaş sakinlerin ihtiyaçlarına cevap verme konusunda da tartışmaya açık olduğu gibi bugünün koşulları ile karşılaştırıldığında vadesi dolmuş ideallerin ürünleri olarak nitelendirilebilirler. Tasarlanan “ideal” ile “hayal ürünü kullanıcı”nın idealleri örtüşmekte midir? Aksi halde, kullanıcılar tarafından mekan nasıl dönüştürülmektedir ya da bir adım

geriye gidecek olursak, kullanıcıların sahip olmak istedikleri konut özelinde bir idealleri var mıdır? Öyleyse, bunu neler oluşturur?

Bu noktada öncelikle netleştirilmesi gereken önemli noktalardan biri, kullanılacak olan kavram setidir. Çalışma genel bir konut tipolojisine ya da herhangi bir konuta ve orada yaşayanlara ilişkin değildir. Dolayısıyla bir “kullanıcı”dan bahsetmek; araştırmanın amacına aykırıdır. Temel kaygı; kişilerin, “ev”leriyle kurduğu ilişkinin ortaya çıkarılma çabası olduğu için bundan böyle konut yerine; konutun “mesken tutulan bir mekana” dönüştürülme sürecine referans verecek şekilde “ev” ve o “ev”de ikamet eden, oraya yerleşmiş kişilerin izinleri dahilinde doğrudan isimleri ya da “sakin” terimleri kullanılacaktır. Araştırmanın amacı, motivasyonu, yöntemi ve içeriğine yönelik olarak bu terimlerin belirlenmesi uygun görülmüştür.

Araştırma kapsamında bu sorular tartışılırken; “ev”in anlamını sıfırdan tartışmak ya da ona yeni bir teorik çerçeveye çizmek amaçlanmamıştır. Çünkü bu tanım farklı kültür ve coğrafyalarda, hatta her birey özelinde çeşitli şekillerde anlam bulabilmektedir. Tam da bu yüzden amaçlanan, bireyler ve evleri çerçevesinde mevcut durumu öğrenmek ve anlamlandırmak adına planlanan ideal ve gerçekte yaşananı keşfetmek ve karşılaştırmak; evleri inceleyerek kişilerin kendi evlerini kavrayış biçimlerini ve evin sakinleri için ne anlama geldiğini, her evin arkasındaki hikayeleri ortaya çıkararak keşfetmeye çalışmaktır.

Mark Wigley evin tanımını, iç ve dış yaratan bir çizginin ürettiği, evcilleştiren bir mekanizma olarak yapar (Wigley, 1993, s. 104). Bu temelde, kamusal ve özel mekan ayrımıdır. Pavlov Lefas (2009), mesken tutmanın spesifik bir mekana özgü olmadığını; iyi bir evin, bir yapım sürecinin sonucu olduğunu vurgular. Mesken tutmak, kişilerin objelerle kurduğu bir ilişkinin; dünyayı algılamaları ve objelerle gündelik hayat gerçekliklerini kurmalarının bir sonucudur. Benzer bir yaklaşımla Christian Norberg-Schulz (1980, s. 17); *imago mundi* (image of the world) terimi üzerinden, çevreye uyum sağlayabilmek için insanların dünyayı algılayış biçimlerini yansıtarak mekanı kurduğunu vurgular. “İnsan, dünyasını anlama ve çevresini dönüştürme ihtiyacı duyar.” (Lefas, 2009, s. 124) ve “bir mekana uyum sağlayıp kimliğini onunla ifade edebildiğinde mesken tutar.” (Lefas, 2009, s. 129). Mathias Schwatz-Clauss için ev bir mekandan ziyade; yerleşmenin geçtiği aynı yerde geliştirilen aktiviteler, alışkanlıklar ve ilişkilerdir (alıntılan Lefas, 2009); (aktaran

Schwartz-Clauss, 2002). Modern dünya ile birlikte bu; evsiz bir kentlinin, bir köprü altında kendine yuva kurmasına kadar, insan yapımı çevrede kendine bir yer edinme eylemidir. Hilde Heynen (1999), dış dünya ile bir ayırım yapılması gereken; aşinalık, mahremiyet ve kişisel tarih üzerine kurulu bir mesken tutma fikri ortaya koyar (ss. 94-95). Farklı kanatlardan Heidegger (2001) *Building, Dwelling, Thinking* ve Adorno (1998) *Evsizlere Barınak* metinleri ile mesken tutmanın imkansızlığını; ilki kültürel alandan ve ikincisi mevcut düzenin ürettiği mülk sistemleri üzerinden ortaya koymuştur. Bu metin de, Wigley'in açtığı ayırım üzerinden; Norberg-Schulz'un mesken tutma sürecine yakın bir noktadan ve Heynen'in kişisel tarih terimini de katarak; kurulan, sakinlerin hayatları süresince sahip olduğu maddi ve manevi birikimin deposu ve böylelikle diğer mekanlardan ayrılan ev, üzerinden ilerlemektedir.

Bu zihinsel bagaja sahip olarak araştırma yolunda, aşağıda belirtilecek fikir kaynakları ile birlikte tartışmayı kurabilmek için gerekli olan sınırları çizilebilir adına, tartışma aracı ve alanı olarak Kemal Ahmet Aru ve Rebi Gorbon'un tasarladığı Levent Mahallesi projesinin bir, iki ve üçüncü etapları seçilmiştir; dördüncü etap, dokusunun ilk üçünden farklı olması yönüyle dışarıda bırakılmıştır. Bu seçimin belirli sebepleri vardır. İlk olarak yazarın İstanbul kentine dair doğrudan deneyimlerinin mahalleye çok yakın bir noktada yaşayarak ve neredeyse her gün mahallenin içinden geçerek onu tanımaya başlaması sayılmalıdır. Bu detayın yanı sıra, hayata geçirildiği 1950'li yılların başlangıcında, İstanbul'un mevcut konut stoğu ve hatta kent planlaması dahilinde bir "mahalle projesi" olarak, mevcut konut stoğundan farklı bir noktada duruyor oluşu önemlidir. Ayrıca, kentin büyümesi süresince konumu itibarıyla hızlı ve büyük bir değişimin ortasında kalmasının da önemli bir etkisi vardır. Böylelikle mahalle, değişimin etkilerini okumak için de verimli bir okuma sağlar. Son olarak, Avrupa ile Amerika ve genç cumhuriyetiyle Türkiye'de; öncülü ve çağdaşı konut üretim biçimleri içerisindeki yeri ve "bahçeşehir" kurgusu itibarıyla de tartışmaya değerdir.

Şekil 1.2. Büyükdere, Nispetiye, Ebululah Mardin Caddeleri ve TEM Otoyolu ile çevrili Levent Mahallesi ve araştırma alanı.

Araştırma, literatür dahilinde yürütülmüş araştırmaların bilincinde olarak farklı bir yöntem izlemeyi amaçlamaktadır. “Konut” araştırmalarında sıkça kullanılan veya önerilen yöntemler; kullanıcı memnuniyeti araştırmaları, kağıt üzerinde belli sorular ile gerçekleştirilen anketler; çalışmanın temel motivasyonuna ters düşeceği gerekçesiyle bir araştırma yöntemi olarak dışarıda bırakılmıştır. Çünkü yaşam, belli soru ve formlere indirgenemeyecek kadar karmaşıktır. Bununla birlikte, kağıt üzerinde yürütülen araştırmalar; bir görüşmenin konuşma sırasında doğal bir şekilde yönlendiğiyle öngörülemez noktaların keşfedilebilmesi potansiyeline de kapalıdır. Allen ve Imrie’nin belirttiği üzere, “bu tür kullanım sonrası değerlendirme ya da memnuniyet anketleri; mimarlık ve tasarıma katkıda bulunmaz; sakinler sadece memnun olan ve olmayan

tüketiciler olarak belirlenirler” (alıntılayan Jacobs ve Strebel, 2013); (aktaran Allen ve Imrie, 2010). Bu noktada, iki destekleyici yöntem izlenmiştir.

İlk yöntem, Philippe Boudon’un (1972) *Lived-in Architecture: Le Corbusier’s Pessac Revisited* metninde yer verdiği üzere bir dizi görüşme düzenlenerek yürütülen araştırmasına aittir. Boudon burada; Le Corbusier’nin Pessac yerleşkesini yaklaşık kırk yıl sonra ziyaret ederek hala orada yaşayan sakinlerle bireysel görüşmeler ve grup görüşmeleri düzenlemiştir; bu yolla, bu araştırmanın kaygısına paralel şekilde, mimarın şekillendirdiği evler ve sakinlerin yaşamlarıyla şekillenen iki farklı formu deşifre etmeye ve karşılaştırmaya çalışmıştır. Bu deşifre ve karşılaştırmaya yardımcı olacak şekilde öncelikle sırasıyla projenin tarihine, çağdaşı basında projenin yankı bulma şekline ve Le Corbusier’nin kavrayışına yer verilmiştir; sonrasında görüşmeler aktarılarak sürekli karşılaştırmalar yapılmıştır. Henri Lefébvre’nin metnin önsözünde de özetlediği üzere ana sorular şu şekilde sorulmuştur: “Le Corbusier Pessac’ta ne yapmaya çalışıyordu?” ve “Pessac sakinleri ne yaptılar?” (Boudon, 1972).

İkincisi, Pearl Jephcott’un (1971) *Homes in High Flats: Some of the Human Problems Involved in Multi-Storey Housing* metninde kullandığı, hatta ekibiyle birlikte icat ettiği araştırma yöntemidir. Jephcott, geleneksel araştırma yöntemlerini reddederek mimari ve insan deneyimine eşit değerde ağırlık vermiştir. Genel bir konut üretiminden ziyade temel konu sakinler ve evleridir. Röportaj ve gözlem kullanılmıştır. “Jephcott, özel olarak sakinlerin mülkleri ile ilişkileri ve onu gündelik hayatlarına nasıl dahil ettikleri ile ilgilenmiştir.” (Jacobs ve Strebel, 2013, s. 28) Jane Jacobs ve Ignaz Strabel’in de araştırmaya yönelik aktardığı üzere böylelikle, “Jephcott’un araştırması standart sayısal yöntemlerin, mimari ve sakinlerin davranışları arasındaki ilişkiyi incelemesi açısından ne kadar yetersiz olduğunun altını çizmiştir.” (Jacobs ve Strebel, 2013, s. 14) Son olarak; bu kurguyla birlikte Jephcott ekibiyle, mantıklı bir karşılaştırma yapabilmesine olanak verecek şekilde herkese aynı soruları yönelttiği röportajlar yürütmüş, fotografik döküm yapmış, diyagramlar ve haritalar üreterek hızlı bir biçimde devam etmekte olan konut üretimine etkin bilgi sağlamıştır.

Bu çalışma kapsamında böyle bir araştırma yöntemi izlenmesiyle, özellikle Jephcott’un yönteminde olduğu üzere devam etmekte olan konut üretim biçimlerine etkin geri bildirim

sağlanması beklenmemektedir. Bu araştırmayı kaleme alma ve bahsedilen yöntemleri izlemenin en önemli sebeplerinden biri; yargı üretmeden veya kent dokusunda bir üretime dahil olmadan önce mevcutu anlamlandırma isteği ve çabasıdır.

Araştırmanın oluşturulması süresince en az konunun sınırlarının çizilmesi kadar araştırma yöntemi ile içeriğin hazırlanış ve kaleme alma (sunuş) biçimi üzerine düşünülmüştür. Bunlarla birlikte, yukarıda anlatılan akademik örnekler ile beraber Georges Perec ve Italo Calvino'nun metinleri de önemli fikir kaynakları olmuştur.

Italo Calvino, ilham verici metni Kum Koleksiyonu'nda (2013), Mario Praz'ın kişisel antolojisinden bahsederken; Praz'ın yapıtlarını çizgisel bir tasarım yerine, her ögenin başka öge dizilerine gönderme yaptığı bir, malzemeleri yan yana koyma yolu kurduğunu anlatır. Praz için, “kendi özyaşam öyküsü de, olayların kronolojik sıralaması içinde düzenlenmiş bir anlatı değil de, bir motifler, fırsatlar ve dilekler birikimidir, daha doğrusu yaşamına destek olan ve biçim veren gerekçeler kataloğudur.” (Calvino, 2013, s.111). Katalog terimi, bir seçime işaret eder ve araştırmanın kapsamı ile bu noktada ilişki kurulur.

Tarih yazımı işi de aslında bir seçme işidir. Benjamin, “Tarih, yerini bağdaşık ve boş zamanın değil, ama şimdiki zamanın oluşturduğu bir kurgulamanın nesnedir.” der (Benjamin, 1992, s. 40). Bu “kurgulama” durumunda, Carr'ın (2013) da tartıştığı üzere, tarihçi ile tarih olguları olarak seçilmiş nesnelere arasında bir nesnellik bulunması mümkün olmayabilir; kurgu tarihçiye aittir (s. 62). “Olgular yalnızca tarihçi onlara başvurunca konuşurlar; hangi olgulara, hangi sıra ya da bağlam içinde söz hakkı verileceğini kararlaştıran tarihçidir.” (Carr, 2013, s. 62). Bu noktada, bu araştırma kurgusunda asıl amaçlanan, kaleme alınmış kentin imar tarihi çerçevesinde konut politikalarını veya üretim biçimlerini yinelemek değildir -Levent'i farklı açılardan bir bağlama yerleştirebilmek için bu gerekli görülmesi ve yapılmış olsa da. Tek tek evlerin hikayelerinin de pekala bu tarihin bir parçası olabileceği ve en az kentin imar tarihi kadar önemli olduğu varsayımı ile bu tarihi olguları etkileyen ya da onlardan etkilenen; bilinen değil fakat bilinmeyen aktörleri -bu bağlamda ev ve sakinlerini- de hesaba katmak, bu tarih kurgusuna onları da dahil etmektir.

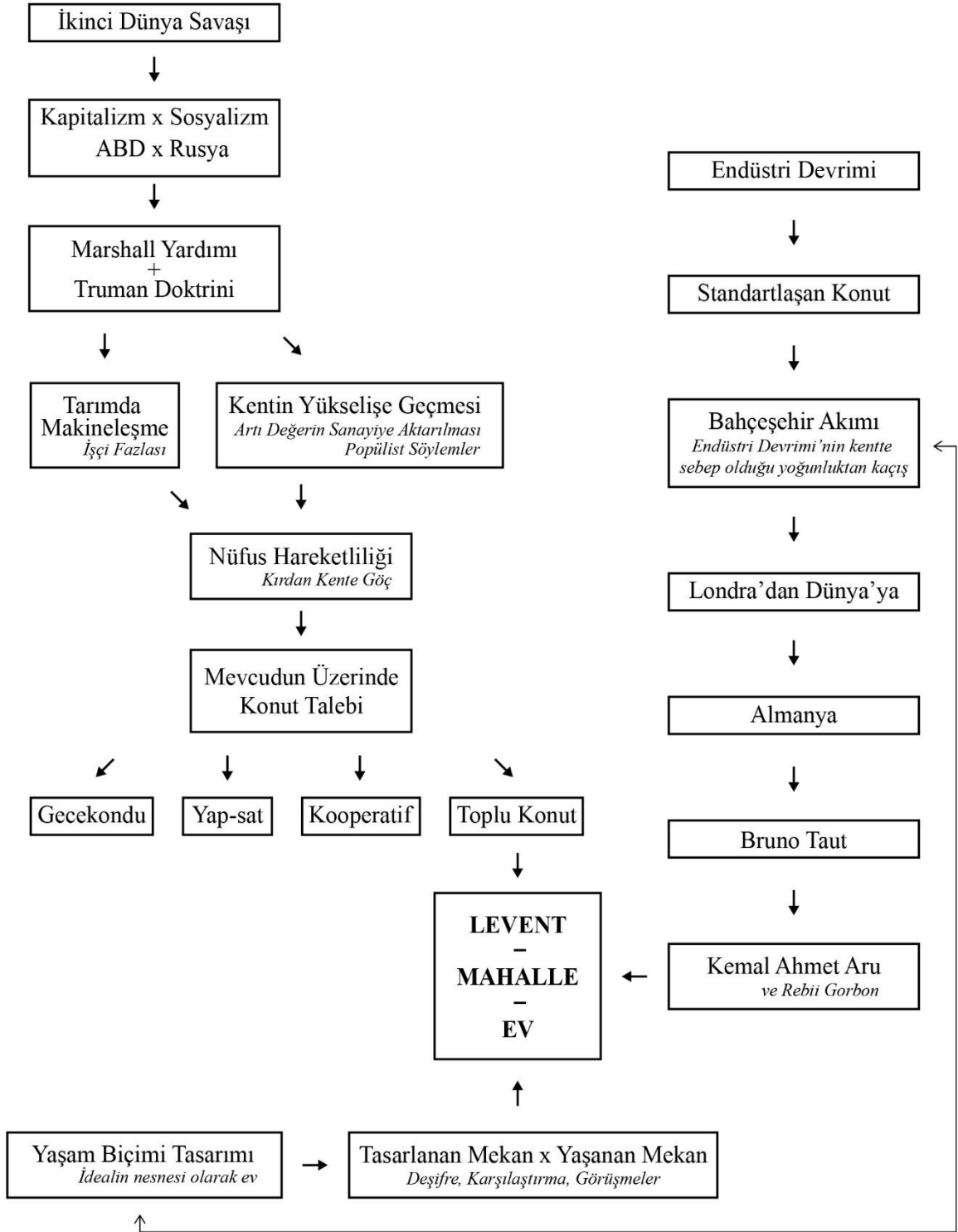
Georges Perec de aynı kurgunun peşinde gibidir. *Yaşam Kullanma Kılavuzu* 'nda (2009) tarih ve kurgunun arasındaki sınırlar bulanıklaşır; apartmanda birçok kiracı ve ev sahibinin evleri

deşifre edilirken, destekleyici bir biçimde “bir servis merdivenin, bir asansörün bile tarihi vardır. Bunların tümü bir yapboz oluşturur ama bir yapboz hiçbir zaman onu oluşturan unsurların tek tek irdelenmesiyle anlaşılabilir ve parçaların tümü yapbozun nihai amacı konusunda hiçbir fikir vermez.” Öte yandan bu; evlerin tekil deşifresinin de konuyu açmada yeterli olmayabileceğini gösterir. *Şeyler*'de (2014) gördüğümüz üzere bu aynı zamanda, bir orta sınıf konut talebi meselesidir. “örnek ev, mükemmel konfor, mutlu yaşam üzerine yarattıkları” imge ve içinde buldukları ve bir türlü zorlayıp yükseltemedikleri standartlarıyla bir sınıf konusudur -Levent'i farklı açılardan bir bağlama yerleştirme gerekliliği de buradan gelir; ekonomik ve kültürel arka planıyla incelemelidir.

Böylelikle Calvino ve Perec'ten alınan fikirler; akademik çerçevede belirtilen araştırma yöntemleri, sınırları çizilen araştırma alanı, amaç ve tarih yazımı dahilinde alınan pozisyon ile yeniden kurgulanmış; Levent Mahallesi projesinde yaşamın izleri sürülmeye çalışılmıştır.

Araştırma, birbirine paralel aşamalar üzerinden yürütülmüştür. Levent Mahallesi'ni “mimari”, “bir sosyal proje” ve “mesken tutulan yer” olarak, farklı açılardan okumak mümkündür. Öncelikle mahalleyi bir bağlama oturtabilmek, Aru ve Gorbon'un kavrayışlarını anlayabilmek, projenin mimari özelliklerini dökümler için yazılı ve görsel kaynaklar incelenmiştir. En önemlisi; sakinlerle yüz yüze görüşmeler yürütülmüştür. Bu görüşmelerin öncelikli amacı tasarım idealleri ile sakinlerin ideallerini karşılaştırmak; sakinlerin sahip olmak istedikleri ev özelinde bir idealleri olup olmadığını tartışmak, değişen yaşamlar bağlamında evle kurulan ilişkiyi ve mahalle ile evlerine dair kavrayışlarını ortaya dökmektir. Boudon'un Le Corbusier üzerinden sorduklarını, bu metin özelinde Aru ve Gorbon üzerinden sormak mümkündür: “Aru ve Gorbon ne yapmaya çalışıyordu?” ve “Levent Mahallesi sakinleri ne yaptılar?” Ek olarak, süreç boyunca kişisel gözlemler, fotoğraflar ve diyagramlar üretilmiştir. İçerik; taranan kaynaklar ve ulaşılan cevaplar peşinde değil, her gün bir yenisi eklenen sorularla geliştirilmiştir. Dolayısıyla, inceleme üç bölüme ayrılmamıştır; argümanı tersten kuracak olursak, sorulan sorular bu gruplamayı ortaya koymuştur. Bölümler, bu sürecin sonucudur. Sonuç bölümünde topluca olmak üzere metin süresince; elde edilen veriler karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Mahallenin değeri, tasarımın idealleri ve mesken istekleri arasındaki uzlaşmadan kaynaklanan kaliteli bir yaşama imkan vermesinden kaynaklanıyor olabilir mi?

Şekil 1.3. Tez şeması

2. EVLERİN İNŞA EDİLDİĞİ BAĞLAM NEDİR?

1951 yılında, Levent Mahallesi'nin ilk evleri teslim edilmiştir. Halkın Demokrat Parti'yi iktidara taşıması ve Henri Prost'un görevi bırakmasının üzerinden neredeyse bir sene geçmiş, İkinci Dünya Savaşı resmi olarak yaklaşık altı yıl önce yerini sessiz bir gerilime bırakmışken, Türkiye'nin aldığı Marshall yardımları dördüncü senesine yaklaşmıştır: projenin ilk etabının tamamlandığı 1950li yılların başlangıcı hem Türkiye, hem dünya çapında bir kırılma noktasıdır.

“İkinci Dünya Savaşı bittikten sonraki birkaç yıl içerisinde, Türkiye'nin siyasal sistemi, ekonomi siyaseti ve dış ilişkileri esaslı bir değişime uğradı.” (Zürcher, 1996, s. 299). Dünya çift kutuplu düzenden tek kutuplu düzene evrilme sancuları içindeyken Sovyetler ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki çekişme, başta dış siyaset olmak üzere ülkenin aldığı konum ile alakalı olarak doğrudan iç işleyişte de belirleyici rol oynamaktaydı.

Avrupa dışında, komünist SSCB ile yüz yüze ve geleceği belirsiz, Türkiye'nin de dahil olduğu bölgeler; “hem ABD hem de dünyanın sayesinde kurtulacağı uluslararası özgür girişim, serbest ticaret ve yatırım sistemiyle bağdaşmayan ekonomik siyasetlere ve toplumsal devrime kulak verecek, aç, umutsuz ve belki de radikalleşmiş halkların yaşadığı bir yıkıntılar alanı” (Hobsbawm, 2014, s. 309) olarak görülmekteydi. Bu sebepten ötürü, 12 Mart 1947'de ortaya konan Truman doktrini ve onu takriben, “dört yılı kapsayan (1947-1951) Avrupa Kalkınma Projesi, yani Marshall Yardımı başlatılmıştır (Sander, 2000, s. 234).

Truman doktrini ve Marshall yardımı temelinde, Amerika'nın anti-komünizm ve çevreleme politikasının bir parçası olarak; fakirliği önleyip komünizmin önüne geçme, Avrupa ekonomisini canlandırma ve Amerikan sanayisi için karlı adımlar atmak planlarıdır. Neticede bu; kapitalizm karşısında komünizm ve Sovyetler karşısında ADB'nin yer aldığı bir denklemdi. Yaklaşık kırk yıl boyunca her gün bir savaş patlak verecekmişcesine gerilimli, aynı zamanda modernizm sonrası akımların enerjilerine seyirci olan dünya, Hobsbawm'ın (2014) da tanımlamasıyla “İkinci Dünya Savaşı'ndan çıkan iki süpergücün ‘Soğuk Savaş’ denilen bir mücadele içinde sürekli karşı karşıya geldiği” (s. 302) böyle bir süreç içerisindeydi. “Sovyet Birliği ile yakın ilişkiler bütün 1920ler ve 1930lar boyunca Türk siyasetinin köşe taşı olmuştu.” (Zürcher, 1996, s. 302) fakat, İkinci Dünya Savaşı'nda

tarafsız kalan Türkiye'nin, devamında Truman Doktrini ve Marshall Planı ile ABD'ye yönelme sebepleri bu süreçte olgunlaşmaya başladı.

Gelecek yönetsel değişikliklerin habercisi sadece bu iki gelişme değildir. Zürcher'in (1996) altını çizdiği üzere bunların ilki; İnönü'nün 19 Mayıs 1945'te rejimi daha demokratik kılmak için önlemler almaya söz vermesidir. Toprağı hiç olmayan ya da yeterli olmayan çiftçilerin toprak edinmelerini sağlamak amacıyla çıkarılan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ise bir diğer gelişmedir; yasa, "Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) içinde ve dışında derin çatlaklar yaratmış ve nihayet bu çatlaklar nedeniyle çok partili hayata geçişe önemli bir itki sağlamıştır." (Karaömerlioğlu, 1998). Toprak sahibi kesim başta olmak üzere meclise; mülkiyet güvenliği, yatırımlar ve yasanın verimsiz tarıma sebep olacağı konuları üzerinden, doğrudan ve açık olarak ilk eleştiriler de böylece gelmiş; sözcüleri Adnan Menderes ve ona katılan diğer milletvekilleri ile birlikte, izleyen öneriler ve ihraçlar sonunda Demokrat Parti 1946'da kurulmuştur.

Emlak Kredi Bankası'nın kurulduğu 1946 ve Levent Mahallesi'nin tasarlanmaya başladığı 1947 yılları, ekonomi siyasetinin kabulü açısından da bir dönüm noktası oluşturmaktaydı. Devletin ekonomideki rolünün değişmesi, doğrudan müdahaleci olmaması ve özel girişime destek vermesi fikirleriyle devletçiliğin terk edilmesine yönelik öneriler sunuldu. 1947'de, "İstanbullu işadamlarının ve DP'nin isteklerini yansıtan yeni bir 'Türk Kalkınma Planı' benimsendi." (Zürcher, 1996, s. 313). Bu plan temelde serbest girişimi ön planda tutuyor, ağır sanayi yerine tarımı, tren yolu yerine karayolu yapımını vurguluyordu. Bu kalkınma planında konuta yer verilmemişti, (1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı) 1963-67 yılı Beş Yıllık Kalkınma Planı'na kadar da bu durum aynı şekilde devam etti.

Konut, bu sırada İstanbul nazım planında ele alınmaktaydı. Levent Mahallesi projesinin gündeme geldiği bu yıllarda, Henri Prost İstanbul nazım planı üzerine çalışmaya devam etmekteydi. Prost planı kabaca, şehrin eski iş merkezlerinin bazı düzenlemelerle hemen hemen aynı yerde kalmasını öngörür, tarihi yarımada'yı çeşitli ana yollar ve köprü ile Avrupa yakasına bağlamayı amaçlar. "Yeni konut alanları için yapılan önerilerin birincisi Beyoğlu'na en yakın yeri Taksim meydanı ile Maçka'yı Taksim yeni mahallesine bağlayan 60-80 rakımları arasındaki arazi" (Tekeli, 2013, s. 140), "ikincisi; Maçka, Beşiktaş,

Mecidiyeköy'deki likör fabrikası arasındaki büyük sahadır.” (Tekeli, 2013, s. 141). Belirlenen bu alanlarda, Levent Mahallesi'nin yer alacağı tepenin akıbeti henüz belirsiz gibidir; otomobil gerçeğine göre düzenlenen planda, öngörülen konut alanlarında doğrudan Levent Mahallesi yer almaz. Fakat belirlenen yol güzergahları için, “nereye varacağı evvelden belli olmayan emlak muamelelerini asgariye indirecek veçhile ile çizilmiştir.” değerlendirmesi verilmiştir. (alıntılayan Tekeli, 2013, s. 144); (aktaran İstanbul Belediye Mecmuası, ss. 781-798).

Zamanda biraz ileri sararak; Prost planından ayrı olarak Levent Mahallesi için belirleyici olacak girdiler, Boğaziçi üst kornişinin oluşturulması ve Menderes döneminde gerçekleştirilen Barbaros Bulvarı'nın düzenlenmesi (1958) fikirleri olacaktır. Yıllar sonra İhsan Bilgin'in (2014) tanımlamasıyla “Beşiktaş iskelesinden halat misali sicim gibi kalınca bir bulvar hattı tavizsizce Yıldız'ı teğet geçip” Levent Mahallesi'ne ulaşacaktır. Prost planına tekrar dönüp bu bölge için özetleyecek olursak; plandan miras bu işler Şişli-Mecidiyeköy aksanında toplanabilir: Şişli Camisi inşa edildi (1949) ve Tekeli'nin (2013) yer verdiği üzere, “Şişli-Mecidiyeköy yolu, Mecidiyeköy'de Galatasaray Stadı”; “Zincirlikuyu'da büyük ve modern bir mezarlık yapıldı.” (s. 153). Şişli Camisi, o dönemde şehir sınırlarından birini çizmekteydi. Yakın gelecekte, Levent Mahallesi'nde hayatın başlamasının üzerinden yaklaşık on sene geçmiş olmasına rağmen, bu durum pek değişmeyecekti.

“Şehir dışıydı kesinlikle, bunu bilin... Saatte bir otobüs var. Çocukluğumda peynir almaya annemle beraber Taksim'e, Kurtuluş'a falan inerdik. (...) Mecidiyeköy'den sonra dutluklar vardı. Ondan sonra, Esentepe, Esentepe'de hiçbir şey yoktu.”

Yücel ve Denizci Ailesi, kişisel görüşme, Kasım 2015

Tüm bu planlamalara rağmen, “planın iddialı kapsamı ve özellikle savaş sonrası dönemde kentleşme sürecinin nitelik değiştirmesi, uygulanmasının sınırlı kalmasına neden olmuştur.” (Tekeli, 2013, s. 149). 1945'ten sonra, konut üretim biçimlerini de etkileyecek şekilde kentin itici gücü ise sanayi oldu; yükselen yeni sesler ve izlenen yolların bir getirisi buydu.

Öte yandan, liberal serbest pazar ekonomisine geçiş aslında DP ile değil, 1947'de alınan kararlar ve 1949'da ilk gönderilerin (traktörlerin) ulaşmasıyla Marshall Planı ile oldu. Daha

önce belirtildiği üzere Kemalist modernleşmenin demiryolu yapımı yerini, Amerikan tarzı modernleşme ve karayolu yapımına bıraktı. Keyder'in (2014) de deyimiyle, Türkiye "bu şekilde 'hür dünya'nın bir parçası" oldu; ABD'ye askeri bağımlılık ve iktisadi liberalleşme karşılığında ondan hibe ve yardım aldı (s. 149).

Liberal ekonomiye geçiş yolunda ortaya atılan tüm bu önerilere rağmen, Zürcher'in de altını çizdiği üzere (1996), yatırımların yüzde 40-50'sini devlet yapmak zorunda kaldı ve bu yatırımların en yoğun olduğu önemli alanlar karayolu ağı, inşaat sanayii ve tarım sanayii oldu (s. 327); Levent Mahallesi projesinin programında olduğu Emlak Kredi Bankası da bu yatırımlardan biridir. Bu durum, daha önce belirtildiği üzere temelde, kentin itici gücü; İstanbul kent ekonomisinin oturacağı temel ile ilgilidir. "İstanbul'un ne şekilde bir üretim merkezi olacağı sorunu çözülmeden imar sorunu da çözülmeyecektir." (Tekeli, 2013, s. 127).

Amerikan yardımları (traktörler, yollar) ve DP'nin devletçiliğe karşı tavrı ile yatırım kararlarının büyük ölçüde siyasi oluşuyla; tarımsal üretim fazlası veya artık (surplus) İstanbul'da gelişmekte olan sanayiye aktarılmıştır. Bu durumun, Türkiye'de sosyal konut üretiminin önünü tıkamış olma ihtimaline dair sorular burada yükselir. Dolayısıyla sosyal konut ya da devletin herhangi bir konut üretim politikasından bahsetmek pek mümkün olmadığı için, herkes kendi konut problemini çözmek konusunda yalnız gibidir. Konut "politikası"; kelime anlamı itibariyle ve terimden bağımsız bir şekilde, yatırım payı dışında, devletten kopuktur. Devlet-konut ilişkisi arsa düzeyinde kalmaktadır. Konuta dair planlı bir politika izlemekten ziyade kentte barınmak durumu; kişilerin gelir durumlarının da belirleyiciliğinde, birbirinden farklı ve bağımsız tekil çözümlerle giderilmiştir veya giderilmeye çalışılmıştır. İhtiyaca yönelik değil fakat "yaratılmak istenen görüntüye uygun" üretim yapıldığını söylemek de yersiz olmayacaktır.

Böylelikle, Marshall yardımının yadırganamayacak etkisi ile başlayan tarım sektöründeki makineleşme eğilimi, "kırdaki küçük ölçekli aile mülkiyet birimleri ile bağımlı koparmamış bir işgücü fazlası potansiyelinin ortaya çıkması" (Bilgin, 1990, s. 102) ile sonuçlanır. Aynı zamanda, çok partili sistemin yarattığı popülist söylemler ışığında, tarım artığının kentte sanayiye aktarılması ve karayolu ulaşım ağındaki gelişmeler ile kent bir çekim noktası olarak yükselişe geçer. "Dolayısıyla kırsal bölgelerdeki değişim bu işgücü fazlasını mobilize

olmaya zorlayacak sonuçları kendi başına doğurmamış, aynı dönemde gerçekleşen kentsel değişimle bütünleşerek 50lerden sonraki büyük nüfus hareketini mümkün kılmıştır.” (Bilgin, 1990, s. 102). Bu nüfus hareketliliği ise, kentte mevcudun üzerinde konut talebinin oluşmasına yol açmıştır. Bilgin, bu süreci aşağıdaki pasajda kapsamlıca özetlemektedir:

“1945 sonrasında farkı, konut alt-sistemlerinin köklü bir biçimde dönüşmesidir. Bir başka deyişle 1950lerden sonra artık kentli nüfusun değişik katmanları, tümüyle farklı üretim süreçleri içinde üretilmiş ve yeni aktörlerce pazara sunulmuş, farklı politik kararların ürünü olan, farklı kültürel işaretler taşıyan ve farklı kültürel kodlarla anlamlandırılan bir toplumsal gerçeklik alanının ürünü olan konutlarda barınmaya başlıyordu.”

(Bilgin, 1990, s. 104)

Böylece orta ve üst-orta tabakalara yönelik olarak yap-satçı üretim, alt-orta tabakalar için “kendin-üret” gecekondular ile alt-orta ve orta gruba yönelik olarak kooperatifler; dönemin öne çıkan konut üretim pratikleri oldular. (Bilgin, 1990)

Şehirlerin imarlı alanlarında kentsel stoka eklenebilen konutların toplamı, 1950lerden sonra genişleyen orta-tabaka talebinin çok gerisinde kalmaya başlamıştı. Hızlı kentleşmeyle birlikte arsa değerlerinin artmasıyla da, birim parsel yatırım eskisinden fazla bir birikimi gerektirmekteydi. Kat Mülkiyeti Kanunu (1965) ile birlikte öne daha da açılacak olan, küçük birikim sahiplerinin imkanlarını birleştiren yeni bir girişimci türü olan müteahhit ile birlikte böylece, yeni bir konut sunum biçimi pazara sunulmuş oldu. Bu üretim biçiminin özelliği, “(...) Batıdaki finans sermayesi gibi, bu yatırımları yönlendirebilecek, inşaat sektöründe veya başkasında sermaye birikimi döngüsüne sokarak genişletebilecek büyüklükte bir sermaye ölçeğinin sürecin içinde yer almamasıdır.” (Bilgin, 1990, s. 106).

“Kaloriferler Laleli’de yapılan yeni apartmanlarda vardı. Apartmanlara dönüş eski semtlerde yeni başlamıştı. Biliyorduk ki bir apartmanın bir sahibi olur. Sonra kat mülkiyeti çıkmış, kat kat satılmaya başladı bunlar. Eskiden bir ailenin bir apartmanı olurdu.”

Meral Öztemir, kişisel görüşme, Nisan 2016

Bilgin’in (1990) tanımlamasıyla konut kooperatifleri ise temelde, “orta tabakaların küçük ölçekli birikimlerini birleştirebilmelerinin daha eski ve evrensel bir yolu” (s. 107) olarak

ortaya çıkan sunum biçimidir ve bu, destekleyecek şekilde, “(...) kentsel konut talebini kamusal konut ekonomisi programına ve pratiğine dönüştürecek, bunun kalıcılığının teminatı olacak bir kamusal iradenin, üst-öznenin bulunmaması ile ilgilidir.” (Bilgin, 1990, s. 107). Emlak Bankası ve Levent Mahallesi’nde örneğini göreceğimiz üzere, devletin burada sayılması gereken katkısı; üretime arsa düzeyinde etkisi, kredi politikası ve kurumlarıdır.

Son olarak, “(...) kentin imarlı kesimlerinde bu değişimler görülürken, ortaya çıkan konut sunum biçimleri toplumun tümünü kapsayamadığı için, kentlerimizde büyük bir gecekondu kesimi oluşmuş, bu kesimin de kendine özgü bir konut sunum biçimi ortaya çıkmış ve zaman içinde değişimlere uğramıştır.” (Tekeli, 2010, s. 199). Tarımda makineleşmenin ve kentin bir çekim merkezi olarak yükselmesinin bir sonucu olarak bu kesimi özellikle, “kırdan kente yeni göçmüş, düzenli iş ve gelir garantisi olmayan ve kırdan taşıdıkları sınırlı birikimle izinli konut piyasasına giremeyen kentliler” oluşturmaktadır. (Bilgin, 1990, s. 109).

“Bir de Levent’in şanssızlığı şu oldu. 1960lı yılların başlarında Gültepe’de... Baktığımız zaman görürdük; inşaat yapılırdı, zabıta gider yıkardı, tekrar yaparlardı, yine yıkarlardı. Böyle bir dönem geçti, bu arada orası hızla doldu.”

Osman Erzene, kişisel görüşme, Ekim 2015

Odaklandığımız dönemde konut stoğuna eklentiler, bu üretim biçimleri ile sağlanmaktaydı ve bunları, hızlı kentleşmeye verilmiş ve hatta kendiliğinden oluşmuş tekil çözüm yolları olarak nitelendirmek mümkündür. Bu “merkezsiz ve heterojen dağılım”, “zaman içinde kendiliğinden oluşan yerel/geleneksel bağlamın tersine, ancak sistemin bütünü adına program ve proje üretebilen, prensipler, standartlar, normlar koyabilecek güçte ve uluslararası iletişim ortamıyla ilişki içinde olan bir irade” yoksunluğunun bir sonucu olarak değerlendirilebilir. (Bilgin, 1990)

Bu süreçler ayrıca, 1945’ten sonra belirtilen biçimlerde oluşmakta olan konut dokusunun dili hakkında bilgi verir. Bahsedilen nitelikte bir iradenin olmayışı, “yerellikten kopmanın evrensel olanla telafi edilemediği bir kültürel boşluk” ortaya koyar (Bilgin, 1990, s. 117). Mevcut konut stoğuna eklenen gecekondu, kooperatifler ve yükselmekte olan apartmanlarla kent, aynı anda farklı dillerde tekil çözümlerle donanmaktadır. Son olarak

belirtilmesi gereken ise; birbirinden farklı bu çözümlerin, herhangi bir üretim biçimiyle kentliye en azından barınma sağlması açısından olumlu olduğudur.

Savaş sonrası bu yeni dünyaya mimarlar nasıl tepki vermiştir? Batı da dünyanın geri kalanı gibi politik, ekonomik ve kültürel alanlarda dramatik bir değişim içindeydi. Komünizm karşısında kapitalizm, nükleer silahlar, öne çıkan iki güç altında her an bir savaşın patlak verme ihtimali altında gergin dünya; aynı zamanda bilimsel, teknolojik ve kültürel gelişmeler ile daha iyi bir dünya için umutları yeşertmekteydi. Sarah Williams Goldhagen ve Réjean Legault (2000) bu soruya cevabı, endişe, olarak verirler. Mimarlık kültürlerinin bu yeni dünya düzeni ile başa çıkıp çıkamayacağı ve bu düzeni olumlu etkileyip etkileyemeyeceği üzerine bir endişe... Modern dönem mimarlarının manifestolarla ortaya koyduklarının aksine, tek bir fikrin evrensel etki yaratacağı düşüncesi de böylece solar. Bakema çıkış noktasının aksine modernizmin geldiği baskıcı nokta; Hansaviertel mimarları Alman Demokratik Cumhuriyeti (Doğu Almanya); Stalin'in toprakları Batı'nın emperyalist etkisi; Kisho Kurokawa ve arkadaşları Hiroşima ve Nagasaki'den sonra kültürlerinin hayatta kalma çabası; Amerika'da Eero Saarinen ve müşterisi IBM, bilgisayarlar ve insanın kendi icatları üzerindeki hakimiyeti; tüm bunlar olurken farklı bir kanattan Heidegger dünya üzerindeki mesken tutma şeklimiz; Bernard Rudofsky "Uluslararası Stil" in evrenselleşmesi hakkında endişeliydiler. Seyahat eden, uluslararası yayınlar okuyan mimarlar; bu endişeler, problemler ve konular üzerinden pozisyon aldılar. 20. Yüzyıl modernizmini terketmek yerine değişen sosyal, kültürel, ekonomik ve politik çerçeveler dahilinde yenilemek; tüketici kültürün yabancılaşmış bireyini iyileştirmek adına temele dönmek; tarih ve yer ile kurulan ilişki üzerine yeniden düşünmek; kurulan bireysel pozisyonlarla birlikte üzerinde anlaşılan ortak temalar oldular. Team X, Berlin'de sosyalist konut üretimleri, Alison ve Peter Smithson'un ev üzerine düşünceleri, yakın gelecekte Cedric Price'ın "Fun Palace" projesi, savaş sonrası bu dönemin enerjisine aittir. (Goldhagen Williams, S. ve Lagault, R., 2000)

"Yeni Dünya'nın en büyük şehri: New York", İngiltere'nin "Braithwaite Tipi Evleri", "Başka Memleketlerde Mimari", "Amerika'da Ucuz Ev Tipleri", "İngiltere'de Süratli Ev İnşası", "Yapı Kooperatifçiliği", "Harp Sonrası İmar İşleri", "Mesken Davası" gibi başlıklarla ulusal ve uluslararası konular, savaş sonrası dönemde Türkiye'deki mimarlık gündeminde de yer etmekteydi. İçindekiler bölümü, Türkçe'ye ek olarak Fransızca ve İngilizce olarak da verilen yayında, yabancı dildeki metinler Türkçe'ye çevirilip

yayınlanmaktaydı. Ev için şömine inşasından evde kullanılması önerilen mobilyalara kadar görüşler dile getirilmekteydi. Ülke içinde ve dışında projeler güncel olarak takip edilmekteydi. Ülkenin mimarlık dergisi Arkitekt'ten Türkiye gündemini böylece okumak mümkündür. Nevzat Erol'un İstanbul Belediye Sarayı'nı (1953), Sedad Hakkı Eldem'in SOM ile birlikte Hilton Oteli'ni (1952), Turgut Cansever ve Abdurrahman Hancı'nın Büyükkada Anadolu Kulübü'nü (1952), Enis Kortan ve Nişan Yaubyan'ın Sakarya Hükümet Konağı'nı (1955), Haluk Baysal ve Melih Birsnel'in Hukukçular Sitesi'ni yaptığı bu zaman aralığını (1960); modernizme yaklaşılacak, dıştan beslenen bir dönem olarak nitelemek mümkündür. Bir adım geriye giderek 50li yılların bu ortamını hazırlayan süreçte, kurulan yeni cumhuriyet ile birlikte "Bu döneme, görünürdeki üslup değişimlerinin ardında tutarlılığını, 'derin yapı'sını kazandıran şey, mimarının ulus inşa etme faaliyetinin hizmetinde üstlendiği güçlü siyasi ve ideolojik yüküdür." (Bozdoğan, 2003). Bir yandan Jansen "bahçeşehri" Ankara'da yeniden üretiyor, Sedad Hakkı Eldem "Türk Evi"ni tanımlıyor, "siedlung"lar inceleniyor, ülkenin dört bir yanında işçi evleri üretiliyor, İstanbul imar planları geliştiriliyor, yarışmalar açılıyor; tüm bunlar yapılırken bir yandan Arkitekt gibi yayınlarda eleştiriler ve metinler yayınlanıyor; Batı inceleniyor, uluslararası kongrelere katılım gösteriliyor fakat aynı zamanda onlara bir mesafe da alınmaya çalışılıyor, yerli olanı oluşturmak ve ona fırsat vermeye çalışılıyordu.

İki kutuplu dünyanın yarattığı bu gerilimli ortamda; hangi kutba, nasıl yaklaşıldığı ülkelerin iç siyasetini bu şekilde belirlemekteydi. Türkiye bu noktada yüzünü ABD'ye dönerken aldığı yardımlar, ülke içi dinamikler, savaş sonrası dünyasının ulusal ve uluslararası enerjisiyle birleşip ülkenin çevresini ve konumuz bağlamında İstanbul'un konut stokunu şekillendiriyordu. Bu konut sunum biçimlerini anlayabilmek ve Tekeli'nin (2010) de vurguladığı üzere, "Türkiye ortamında nasıl geliştiğini kavrayabilmek için Türkiye'nin bu dönemde çok partili bir siyasal rejime girdiğini, kayırmacı ve popülist siyaset alışkanlıklarının hakim olduğunu hatırlamak" (s. 245) ve bu geçiş sürecinde Türkiye'nin Dünya düzeni içerisindeki konumunu görmek önemlidir. Levent Mahallesi bu dünya ve ülke düzeninin sonucu şekillenmekte olan yapı çevreye; böyle bir düşünsel ve pratik ortam içinden Kemal Ahmet Aru ve Rebi Gorbon tarafından tasarlanmıştır.

3. İLHAMIN KAYNAĞI NEREDEN GELİR? MAHALLE İLE VERİLMEK İSTENEN MESAJ NEDİR?

*Little boxes on the hillside, Little boxes made of ticky tacky, Little boxes on the hillside,
Little boxes all the same.*

Yamaçta küçük kutular, Ucuz malzemedden, Yamaçta küçük kutular, Birbirinin aynı.

-Marvina Reynolds

Uluslararası düzeyde birbiriyle iletişim içinde olan mimarlar, modernizm sonrası enerjileriyle; savaş sonrası dünyasında kendilerine kurdukları pozisyonlar üzerinden farklı açılardan üretimlerde -fikri ya da maddi- bulundular. Mahallenin planlanmaya başladığı 1947 yılında kentin konut dokusu büyük ölçüde Tarihi Yarımada ve ahşap evler, apartmanlarıyla Beyoğlu-Pera ve 1930lardan itibaren betonarma apartmanlarıyla Şişli, Teşvikiye, Nişantaşı; 1940lar ile birlikte Kartal Plaj Evleri gibi ilk kooperatifler, ilk gecekondular, Kat Mülkiyeti Kanunu ile birlikte yükselişe geçecek şekilde yap-sat apartmanlardan oluşmaktaydı. Kemal Ahmet Aru ile Rebi Gorbon ve dolayısıyla Levent Mahallesi, bu dünyanın neresinde yer almaktadır?

“Nişantaşı Kodaman Sokak'ta oturduk. İstanbul'a taşınınca (1950) apartmanlar üstümüze üstümüze gelmeye başladı. Biz Mersin'de alışmışız (...) Nişantaşı'nda apartmanlar arasında hep arsalar vardı. Biz o boş arsalarda oynardık. Deniz kumları gelirdi inşaat için. (...) Nişantaşı, Şişli hep yapılıyor. Kamyonlar hep toprak taşıyorlar.”

Cansever Özsoy, kişisel görüşme, Kasım 2015

Şekil 3.1. Nişantaşı'ndaki apartmanın önünde, 1950'li yılların başında. Cansever Özsoy kişisel arşivi.

Bir konut üretim biçimi olarak mahalle, dönemin öne çıkan konut üretim biçimlerinin özelliklerini göstermez. Çok konutlu bir yatırım olması ve tekil evlerden oluşması açısından çağdaş kooperatiflerle benzerlik gösterdiği söylenebilir. Zincirlikuyu'da yapılan Merbank Kooperatif Evleri de bahçeli tekil evlerden oluşur. Tekeli'nin (2010) yer verdiği üzere, "İstanbul Belediyesi'nin Emlak Kredi Bankası ile ortaklaşa kurduğu ve hisselerinin yüzde elli beşinin bankaya, yüzde kırk beşinin belediyeye ait olduğu İstanbul ve İmar Limited Şirketi ile Mecidiyeköy'de yapıp sattığı yirmi sekiz ev" (s. 77) de başka bir örnek olarak gösterilebilir. "Bunlar büyük ve lüks evlerdir. Haseki semtinde de yirmi altı ev inşa etmiştir." (Tekeli, 2010, s. 77). Bu küçük sayılara kıyasla, belediyenin bankaya devretmesi aracılığıyla Emlak Kredi Bankası'nın programına aldığı dört yüz konutluk Levent projesi, İstanbul için istisnai ve ilklerden olarak bir toplu konut girişimidir. Ataköy'de inşa edileceği üzere katlı blok ve Suoğlu'nun (2010) yer verdiği üzere, "1950lerin başlarında gerçekleştirilen toplu konut uygulamasıyla birlikte ayrı bir semt ve mahalle olarak bilinmeye ve tanınmaya başlayan" Koşuyolu Toplu Konutları'ndan; yapısal olarak ve yerleşme yoğunluğu açısından

ayrılacaktır. Öyle ki bu noktada; tekil çözümlerin farklı dillerinin oluşturduğu “karmaşık” kente sırtını dönüp, o dönemde kentin dayandığı sınırlardan mesafe alarak konumlanması dahi fikir verir; burada sıfırdan, yeni bir mahalle şekillenmektedir.

“1955’te bu tür yerler yokmuş pek. Şehir bozulmuş. 50lerde böyle bir yer yapılınsı dendiğinde, şehir dışına çıkmış. Şehir hep apartmanmış çünkü artık. Levent’e taşınmadan önce, nine ve eşi de Nişantaşı’nda bir apartmanda oturuyorlarmış.”

Zehra Eliçin, kişisel görüşme, Kasım 2015

1947’de planlanmaya başlanan Levent’in ilk evleri 1951 yılında teslim edilmiştir. 410 ev, 279 bin metrekare saha yekünü, 107.940 metrekare bina parsel sahası ve belediyeye kalan yüzde 38.4 arsa payı ile 1. Levent’in Emlak Bankası’na toplam maliyeti 10 milyon 21 bin 600 lirayı bulur. (Yıldızeli, 2015) 1952 yılı Arkitekt sayısında yer verilen Aru ve Gorbon’un yazısına göre ise, “Levend çiftliği” arazisinde, 391 evden ibaret bir mahalle tesis ve inşa edilmiştir. “Tarko” isimli şirket inşaatı üstlenmiştir. İnşaat 8 milyon liraya mal olmuştur. “Levend” çiftliği belediyeden ham halde alınmış ve altyapısı oluşturulmuş, şehircilik esaslarına uygun olarak parsellendikten sonra inşaat başlamıştır. Mahalle, Zincirlikuyu-İstinye asfaltına bağlıdır. Çarşı, bir sinema yeri, meydan ve etrafında altı dükkan olan sıra evler ile tek ve çift katlı birçok tipte evden oluşmaktadır. (Aru ve Gorbon, 1952)

Emlak Kredi Bankası’nın yayınladığı “Levend Mahallesi” satış kitapçığında (1949) yer verildiği üzere ise, meskensiz yurttaşları mesken sahibi yapma suretiyle Cumhuriyet Hükümeti tarafından kurulmuş Emlak Bankası, “kuruluşuna dair olan 4847 sayılı kanun ve sonradan çıkan 5228 sayılı Bina Yapımını Teşvik Kanununun ruh ve maksatlarına uymak gayesiyle”, hükümetin de direktifleri doğrultusunda; çeşitli şehirlerde mahalleler kurmak için etüdlere başlamış, bu yolda en önemli unsurlardan biri olan ucuz arsa temini konusunda kolaylık gösteren İstanbul Belediyesi ile temasa geçmiştir. Böylelikle, İstanbul’da şiddetli biçimde hissedilen mesken buhranını önlemeye yardım etmek için belediye, Levend Çiftliği’ni bankaya satmıştır.

“Şehrin içinde arsa fiyatları yüksektir. Esasen bahsettiğiniz yangın yerlerinin büyük bir kısmı bir numaralı park olacaktır. Bu sebeple şehrin dışında ucuz arazi aradık ve Levent Çiftliği’ni bulduk. Burada bin evlik bir mahalle kurulacak, yeni mahallenin her türlü tesisatı mükemmel olacak. Yollar yapılacak, elektrik, su temin edileceği gibi mahallede bir ilk, bir orta mektep, bir tiyatro, bir sinema, meydanlar, parklar da bulunacak. Hülasa burası ideal bir şehir halini alacak...”

Lütfü Kırdar (alıntılayan Yıldızeli, 2014, s. 45); (aktaran *Akşam*, 1951)

Bir diğer önemli nokta, bankanın sağladığı ödeme planıdır. “Yerel yönetimlerin hızlı kentleşmenin gerektirdiği ölçüde imarlı arsa üreterek topluma arz edemeyişi ve planlama süreçlerinin yetersizliği sonucu doğan kıtlık rantları, tek parsel üzerinde tek mal sahibinin konut yapabilmesi kuralıyla bir araya gelince, giderek orta sınıfların konut sahibi olmasını olanaksız hale getirmiştir.” (Tekeli, 2010, s. 246). Bu kriz apartmanlaşma ve gelecek Kat Mülkiyeti Yasası ile kırılacakken, Levent Mahallesi ile yapısal ve mülkiyet durumu farklı bir hamle denendiğini söylemek mümkündür. Evler İstanbul’da kendisinin veya eşinin meskeni olmayan vatandaşlara anahtar teslim satılacak ve bedellerinin yüzde yirmisi peşin olarak alınacaktır. Devamında ise, senelik %5 faiz ile aylık taksitlerle ödenebilecektir. Cüzi miktarda peşin bedel ve devamı kira olarak uzun taksitlerle ödeme imkanı ile banka, arsa temin edip inşaat yapma fırsatı olmayan vatandaşlara “birer yuva sahibi olma” imkanı hazırlamış olduğunu, 1949’da böylece duyurur. Son olarak, evlerin maketlerinin Emlak Kredi Bankası Eminönü şubesinde ve arsaların da Levent’te incelemeye açık olduğu belirtilmeye değerdir. (Türkiye Emlak Kredi Bankası, 1949)

“Babam mesela avukattı, hukuk müşaviri idi. Ben doğduktan kısa bir süre sonra Denizcilik Bankası’nda çalışmaya başlamış. Annem ilkokul öğretmeniydi. Yani bir avukat ve bir öğretmen... Krediler, borçlar almışlar. Levent o zaman bugünle kıyaslanamayacak kadar uygun tabi, ama yine de onu bile vermek herkes için kolay değilmiş. Makul bir ödeme planı içinde sahiplenebilmişler, altmış sene önce bugün... Anneanne yardım ediyor falan derken 10 bin lirayı denk getirip, böyle bir tesadüfle alıyorlar ve benim hayatım da böylece tamamen değişmiş oluyor...”

(Ahmet Balioğlu, kişisel görüşme, Kasım 2015)

Fiyat aralığı 12.500-47.400 lira olan evler, orta sınıf ve memurlara ev sahipliği yapmıştır. Ek olarak, kısa süreli bir ekonomik iyileşmenin bu kişilerin ev almaya yönelmesini sağlamış olma ihtimali de belirtilmelidir. Öyle ki Keyder'in (2014) verilerine göre, "1950 ile 1953 arasında kişi başına gelir yüzde 28 yükseldi." (s. 165). Levent Mahallesi'nde hayatın başladığı yıllara denk düşen bu dönemde, koşulların ev sahibi olmak için olumlu bir hava yarattığını söylemek böylece mümkündür.

Özetle mahalle; toplam otuz altı ayrı tipte plana sahip, 391 evden oluşmaktadır. Buradaki ev sayısı, ilk kısım için geçerlidir. 1951-52'de ikinci, 52-53 yıllarında üçüncüsü ve 50li yılların sonunda "Levend 4, Mahallesi" ile (Aru ve Gorbon, 1956) -Aru ve Gorbon ilgili Arkitekt metninde ismini böyle verirler- 1960'da proje tamamlanır. Bugün, Beşiktaş Belediyesi'nin verilerine göre ise; 116 sokak, 2247 bina ve 2149 hane sayısı ile Levent Mahallesi; bir, iki ve üçüncü etapları kapsamaktadır ve bu araştırma sınırlarına ek olarak, bahçeli evler dışında apartman bloklarını da içermektedir. (bkz. Şekil 1.2)

"Dört yüz müstakil ev olduğunu söylerler hep eskiden beri Levent'te. Bu dört yüz müstakil evin yarısına yakınının ev kaldığına dair bizim bilgimiz var. Demek iki yüz, iyimser konuşalım, iki yüz ev olsa... Her birinde üç kişi yaşasa... Altı yüz."

Zehra Eliçin, kişisel görüşme, Kasım 2015

Tüm evler betonarme temel, kalker taşından temel duvarı ve su basman üzerine tuğla duvarlardan; yığma yapım tekniği ile inşa edilmiştir. Döşemeler oda ve hollerde ahşap, ıslak hacimlerde karo mozaiktir. Çatılar ahşap kaplama üzerine kiremit döşelidir ve ahşap merdivenle ulaşılabilen çatı arası bulunur. Çam kerestesi ve kontraplaktan doğramaları, ahşap kepenkler korur.

"İstanbul'da Avrupa Yakası'nda oturanlar yazın karşıya sayfiyeye giderdi ve yazlıkta oldukları, camlara yapıştırılmış gazete kağıtlarından anlaşılırdı. Evdeki eşyalar ve halıların renkleri güneşten solmasın diye. Levent'te onlara gerek yoktu çünkü kepenk vardı, ahşap kepenkler."

Gündüz Vassaf, kişisel görüşme, Ocak 2015

Şekil 3.2. Ahşap kepenkler ve bahçe. Cansever Özsoy kişisel arşivi

“Emlak Kredi Bankası o şekilde yapmış. Önce kesme taştan temel çıkmış, onun üzerine tuğla. Şimdiki gibi değil, ateş tuğlaları. O yüzden evin içinde internet sinyali almak zor oluyor. Yükseltici alıp halledebildik çünkü duvarlar hayli kalın.”

Ufuk Denizci ve Esra Yücel, kişisel görüşme, Kasım 2015

“İki sene önce evi yenilerken, kullanılan malzemeye usta şaşırıldı. Tuğlalara bak diyor, içi dolu esk tuğla...”

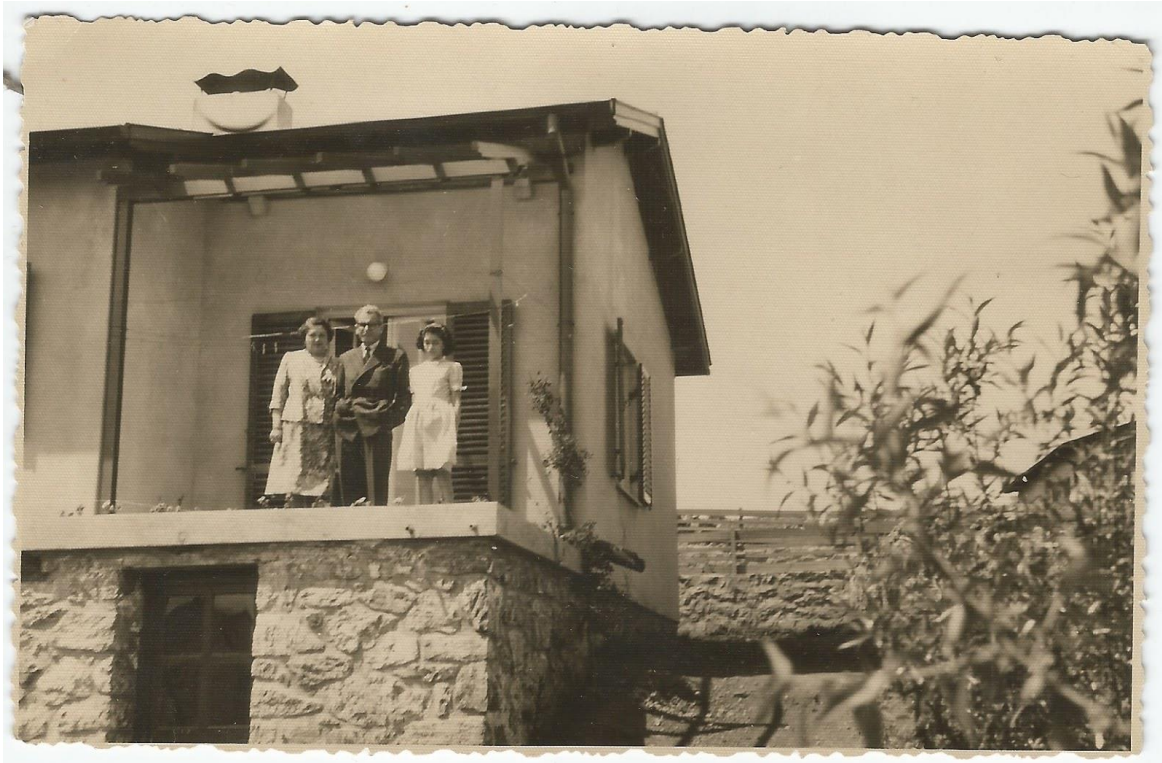
Ahmet Balioğlu, kişisel görüşme, Ekim 2015

Otuz altı tip evin yirmi ikisinde bodrum ve bodrumda ise kömürlük bulunur; bulunmayan evlerin bahçede ek olarak kömürlükleri vardır. (Türkiye Emlak Kredi Bankası, 1949) Zemin kattan merdivenle inilen bu mekanların kullanımını evin eğimle kurduğu ilişki de belirlemektedir. Öyle ki; eğimin avantajından yararlanan bazı ev tiplerinde zemin kattan merdivenle inilen bu mekanlar, bir veya iki oda ile bahçeye açılırlar.

“Kışın karlar yağar, bugünkü gibi de değil. Bir, bir buçuk metre kar olduğunu biliyorum. Okullar tatil olur falan. Tabi sobalı evler, böyle kaloriferler falan yok. Sobalı, hatta kömür sobası içerde; kömürler konur aşağıya depoya, kömürlüğe... (...) Müştemilat bizde yoktu ama aşağıda bodrum vardı, depo. Kömürler küfelerle taşınır oraya, o kömürler kırılır, küçük şeylere konur getirilir, burada sobaya atılır. -İşte bizim kediler- Yani tabi ki hayat daha zor

gibi, bugünkü konfor yok ama inanın daha sıcaktı. Bugünkü rahatlıkta bile olsa, o günkü yaşantı çok daha iyi... Ne kadar zordu, binbir türlü türlü şeyle uğraşıyorduk, şeklinde hatırlamıyorum.”

(Ahmet Balioğlu, kişisel görüşme, Kasım 2015)

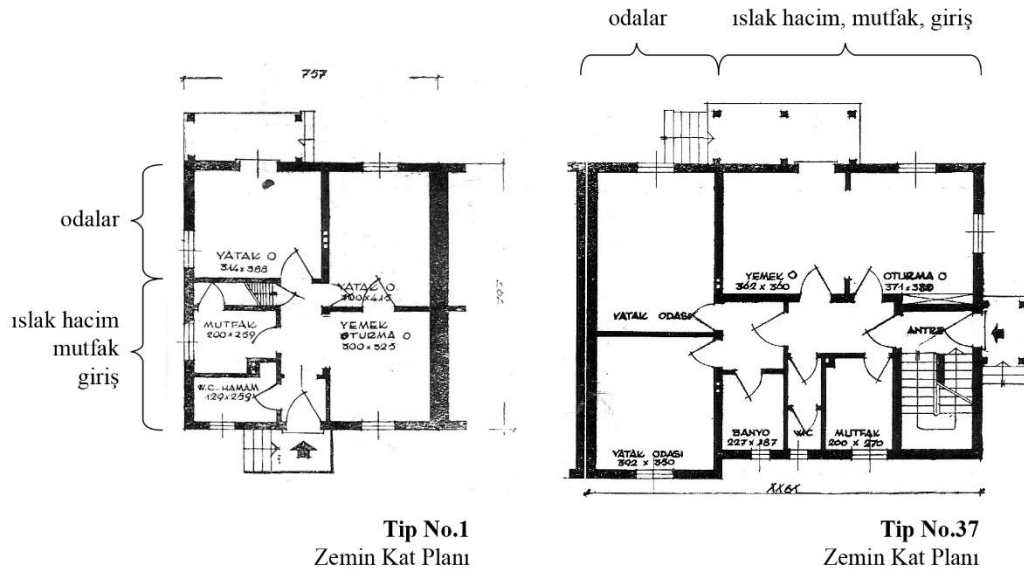
Şekil 3.3. Eğimin avantajını kullanan bir ev örneği. Cansever Özsoy kişisel arşivi.

“Soba var. Buralar ısıtmak mümkün değil. Bir tarafı ısıtıyorsunuz, bir taraf buz gibidir. Herkes hırkasını giyer odadan çıkarken falan. Eşim, ‘Ben burayı seviyorum, alacağım.’ dedi. İki katlı ev istemedim. (...) Bir yıl apartman yaşamından sonra; ‘Sıcak suyu, kaloriferi var,’ dememe rağmen, eşim ‘Tek katlı alacağım, orayı alırsam hemen kalorifer yaptıracağım. Yeter ki Levent’e gidelim, bahçeli eve,’ dedi; işte ondan sonra bu evi aldık.”

Meral Öztemir, kişisel görüşme, Nisan 2016

“Leventliler çok üşür bir de, zamanında çok üşümüşler.”

İrem Ela Yıldızeli, kişisel görüşme, Mayıs 2016

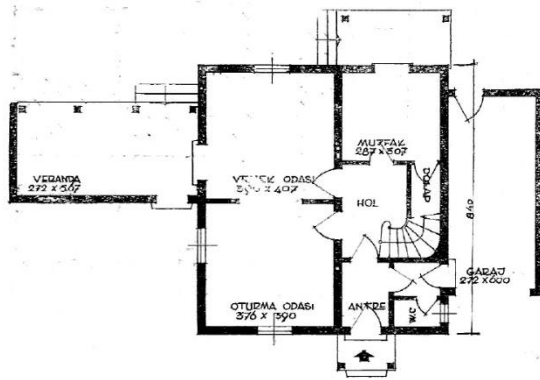
Şekil 3.4. Plan bölümlerinin incelenmesi

Tüm evlerde ıslak mekanlar banyo ve tuvalet (satış kitapçığında “hela” ve plan üstünde “wc” olarak geçer) olarak ayrılmıştır. “Evlerin inşa vasıfları ve hususiyetleri” başlığı altında Levend Mahallesi kitapçığında (1949) da belirtildiği üzere; tuvalet tesisatı olmayan plan tipi 1, 2 ve 3’de tuvalete ayrılan yerler “hamam” olarak isimlendirilmiştir. Tesisatlar; ıslak mekanlarda lavabo üzeri aynası ve mutfakta, üstü fayans kaplı ahşap masaya yer verecek kadar detaylıdır.

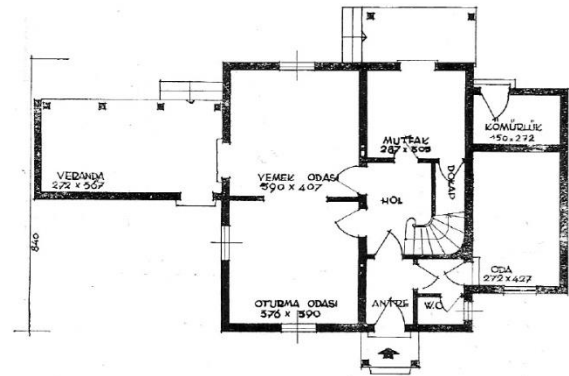
Temel plan organizasyonu, giriş ve mutfak ile ıslak hacimlerin olduğu bir bölüm ve devamında odaların yer aldığı bir diğer bölümden oluşur. İki katlı evlerde ilk bölümE merdiven eklenmektedir. Planlar genişledikçe bu bölümlerin kapladıkları alan da genişler fakat, tip no. 1’den 37’ye kadar; giriş-ıslak mekanlar-merdiven-mutfak ve onu tamamlayan odalar bölümü şeklinde oluşturulan şema büyük ölçüde aynı kalır. (bkz. Şekil 3.4) İstisnai olarak; tip no. 11-12’de olduğu gibi banyonun yatak odaları arasında konumlandırıldığı çözümler olduğunu belirtmek gerekir. Bu tasarım kararı, ucuz evler oluşturma yolunda yerinde görünür; öyle ki dönemin mimarları Feridun Özdoğan, Aydemir Balkan, Attila Arpat’ın; ucuz ev üretimi üzerine yazdıkları eleştiri metninde de yer verdikleri üzere (1950), “banyo, wc ve mutfaklar birbirilerine yakın tertiplenerek tesisat masrafları azaltılır.” (s. 135).

Planlar incelenerek, tipleri birbirinden farklılaştıran parametreler; kat sayısı, evin eğimle kurduğu ilişki ve buna bağlı olarak bodrum kat kullanımı, bodrumun varlığı, görünüş; ikiz, tek veya bitişik ev olma durumu ile garaj olarak tespit edilmiştir. (bkz. Tablo 3.1) Örneğin; tip no. 17, 18, 19, 20 aynı plan şemasına sahiptir. Tip no. 17 ve 19’daki garajın yerini, no.

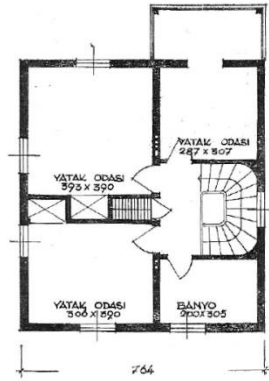
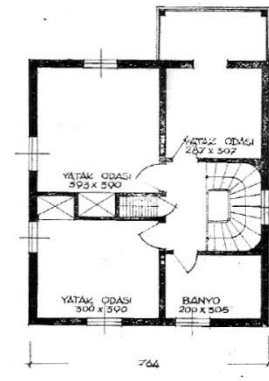
18 ve 20'de kömürlük ve depo alır; öte yandan bodrum sadece no. 19 ve 20'de vardır. Tip no. 17 ve 18 bodrumsuz grup, no. 19 ve 20 bodrumlu grup iken; tip no. 17 ve 19 garajlı, no. 18 ve 20 garaj yerine kömürlük ve oda olan gruptur. Bu kombinasyon ve benzer ilişkiler diğer tipler boyunca izlenebilir. Tip no. 1-3'ten başlayarak 33-37'ye kadar, aynı plan şemalarından oluşan gruplar içerisinde, her seferinde parametrelerden birinin değiştirilmesi üzerinden evler şekillenir.

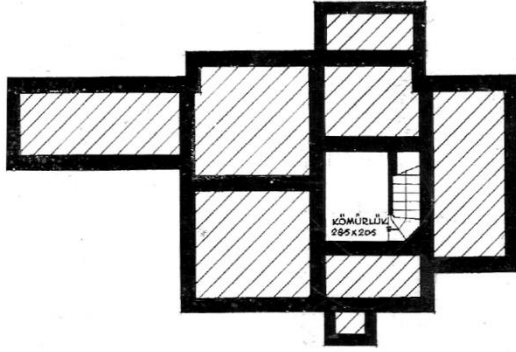
Zemin Kat Planı

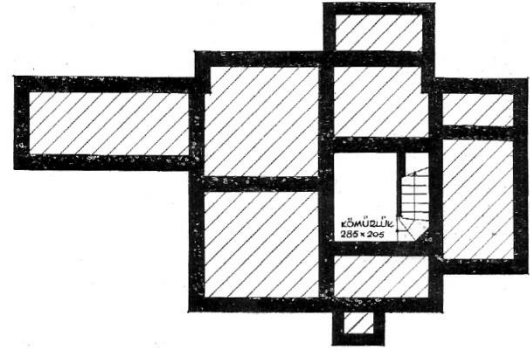
Zemin Kat Planı

Birinci Kat Planı
Tip No.17Birinci Kat Planı
Tip No.18

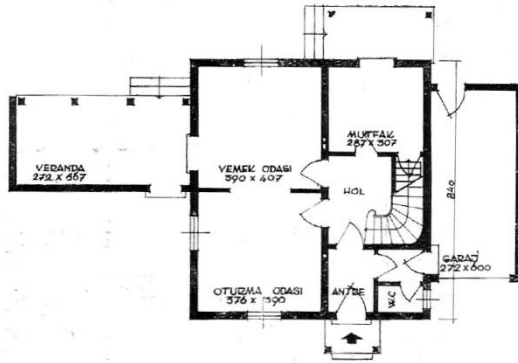
Şekil 3.5. Plan Tip No. 17-18

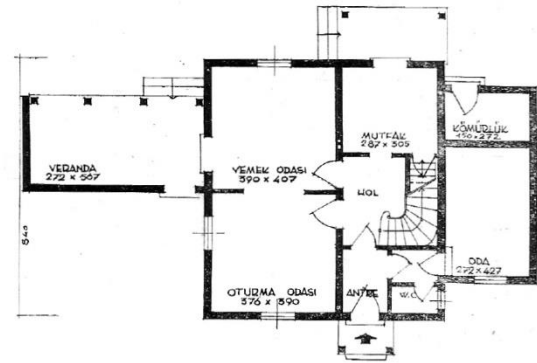
Bodrum Kat Planı

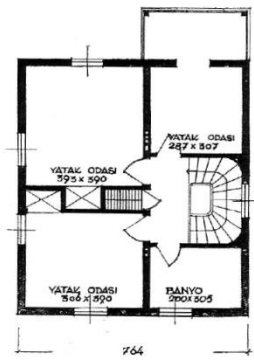
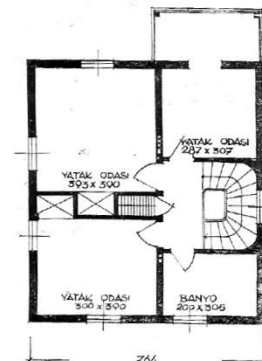
Bodrum Kat Planı

Zemin Kat Planı

Zemin Kat Planı

Birinci Kat Planı
Tip No.19Birinci Kat Planı
Tip No.20

Şekil 3.6. Plan Tip No. 19-20

	Kat Sayısı	Eğime Yerleşme	Bodrum	İkiz/Tek/Bitişik	Garaj	
Tip No. 1	1	-	-	İ	-	*
Tip No. 2	1	-	+	İ	-	
Tip No. 3	2	+	+	İ	-	
Tip No. 4	1	-	-	İ	-	*
Tip No. 5	1	-	+	İ	-	
Tip No. 6	2	+	+	İ	-	
Tip No. 7	1	-	-	T	-	*
Tip No. 8	1	-	+	T	-	
Tip No. 9	2	+	+	T	-	
Tip No. 10	3	+	+	İ	-	*
Tip No. 11	1	-	-	T	-	*
Tip No. 12	1	-	+	T	-	
Tip No. 14	1	-	-	T	-	
Tip No. 15	1	-	+	T	-	*
Tip No. 16	2	+	+	T	-	
Tip No. 17	2	-	-	T	+	
Tip No. 18	2	-	-	T	-	*
Tip No. 19	2	-	+	T	+	
Tip No. 20	2	-	+	T	-	
Tip No. 21	2	-	-	T	-	*
Tip No. 22	2	-	+	T	-	
Tip No. 23	1	-	-	T	-	
Tip No. 24	1	-	+	T	-	*
Tip No. 25	2	-	-	T	+	
Tip No. 26	2	-	-	T	-	
Tip No. 27	2	-	+	T	+	*
Tip No. 28	2	-	+	T	-	
Tip No. 29	3	-	+	T	+	
Tip No. 30	2	-	-	B	-	*
Tip No. 31	2	-	+	B	-	
Tip No. 32	3	-	+	B	-	
Tip No. 33	2	-	-	B	-	*
Tip No. 34	2	-	-	T	-	
Tip No. 35	2	-	+	İ	-	
Tip No. 36	2	-	+	T	-	
Tip No. 37	2	-	+	İ	-	

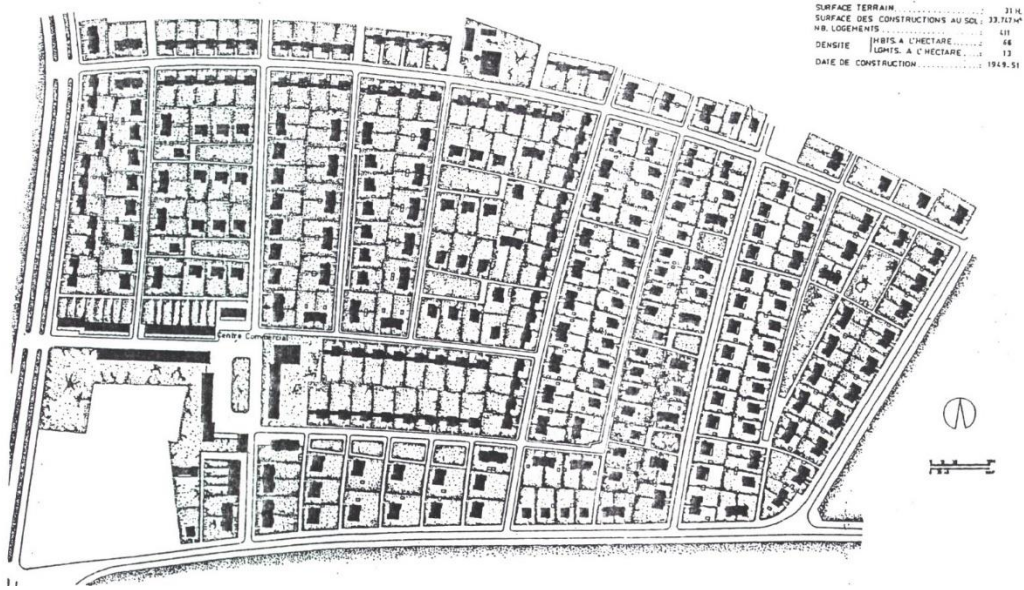
Tablo 3.1. Parametreler ve plan tiplerini gösteren tablo

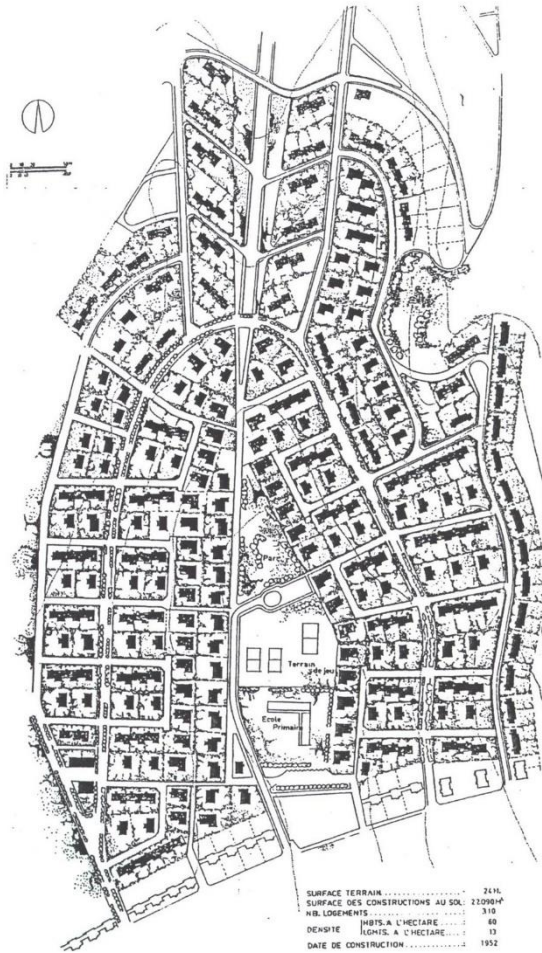
Şekil 3.7. Dükkanlı evler

Farklı olarak, bir ticari birimle tasarlanmış ev tipi incelenmelidir. Bodrum, depo ve kömürlük parametrelerinin değiştirilmesi ile farklılaşan üç ayrı tipteki yirmi üç adet “dükkanlı bitişik ev”, mahallenin çarşısını oluşturur. Cadde cephesi tamamen dükkan vitrinlerine ayrılmışken ev girişlerine arka cephedeki tali yoldan ulaşılır. Birinci katların -ev kotu- çıkma yaparak kolonlara basıyor olması, dükkanların önünde tanımlı ve gölgeli bir yürüme alanı sağlamakla birlikte, bu istikrarlı tekrar iyi perspektifler sunar.

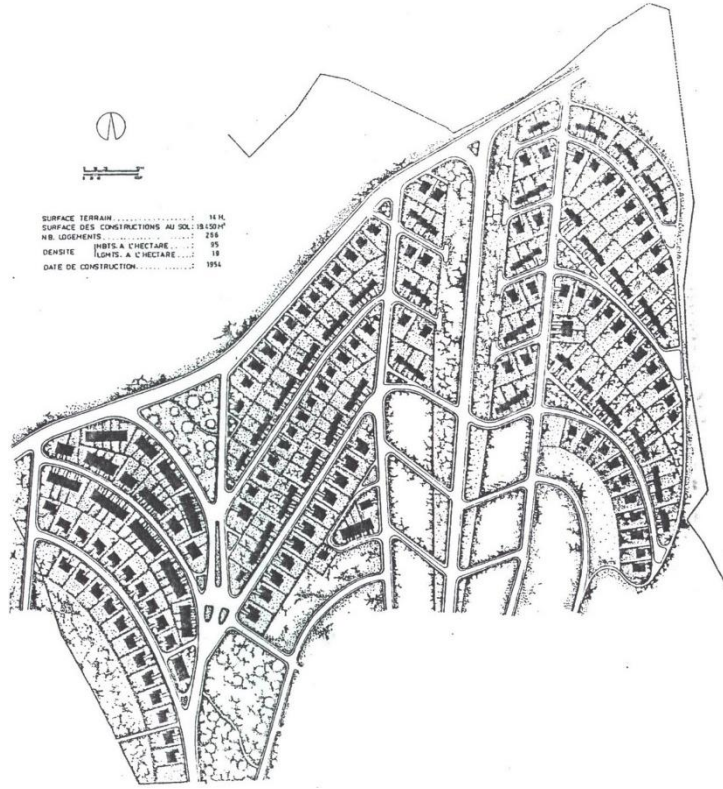
İki katlı plan tiplerinde garaj eklentisi yer almaktadır ve tip no. 17, 19, 25, 27 ve 29’da olmak üzere 391 evden 35’inde garaj bulunur. 1950lerden itibaren bir yapılar kentinden yollar kentine evrilecek İstanbul’da, bu eklenti yerinde bir karar gibi görünür -“1948 ile 1953 arasında binek arabaların sayısı 8.000’den 28.000’e, ticari taşıtların sayısı ise 14.000’den 34.000’e çıktı” (Keyder, 2014, s. 165). Vaziyet planları incelendiğinde, bu garajlar dışında toplu bir park alanı olmadığı da görülmektedir.

Şekil 3.8. 1. Levent Vaziyet Planı

Şekil 3.9. 2. Levent Vaziyet Planı

Şekil 3.10. 3. Levent Vaziyet Planı

İncelenen vaziyet planı, tüm ev planları; mahalleyi detaylıca inceleyip, yukarıda ulaşılan çıkarımları yapmak içindir kuşkusuz. Fakat bu ölçekte, vaziyet planının söylediği bambaşka bir söz daha vardır. Bu sözün keşfi için mahallenin mimarları Kemal Ahmet Aru ile Rebi Gorbon'a ve bir yüzyıl öncesinden miras ve Levent'in bagajına da girmiş bir kavrama bakmak gerekir: bahçeşehir.

“Ben Kıbrıs alışkanlığımla, eşim de küçüklüğünü ninesinin evinde geçirdiği için hep böyle bir bahçeli evde oturma hayalimiz vardı. (...) İnsanlar neden burada yaşıyor? Bahçeli ev düzeni olduğu için. Buranın özelliği bu.”

Zehra Eliçin, kişisel görüşme, Kasım 2015

Şekil 3.11. Mahalle dokusu ve kent içindeki yeri. Haydar Karabey arşivi

Bahçeli ev ve bir yaşam biçimi ve yapısal kurgu olarak İngiltere’den Dünya’ya yayılan bahçeşehir fikrinin, Türkiye’ye Alman mimarlar ile Ankara üzerinden giriş yaptığını söylemek mümkündür. Levent Mahallesi’nin “karmaşık kente” mesafeli konumlanması gibi, “Cumhuriyet yöneticileri İstanbul’u bırakıp Ankara’yı başkent seçerken, bu kentte cumhuriyetin ulusal burjuvazisinin yaşam kalıplarını yaratmak istemişlerdir.” (İlhan ve Tekeli, 1984, s. 10). Lörcher’in “bir, iki katlı binaları kapsayan ve bahçeli olmasına rağmen fazla geniş yolları” (Emiroğlu ve Ünsal, 2006, s. 84) ile Yenişehir planından sonra Jansen’in Bahçelievler projesi ile devam edecek şekilde bahçeli toplu konutlar, Ankara’da inşa edilmeye başlanmıştır. Jansen’in yakın durduğu haliyle bahçeşehir fikrinin; Almanya

bağlamında, toprağa bağlılık üzerinden kapitalistin işçiye en düşük ücreti vermesi için araç (Engels, 1974) ve bir sonraki yüzyılda, Hitler döneminde, “şehirli aileleri izole yerleşmelere yönlendirmek, faşist devletin vatandaşlarını kontrol altında tutmasının bir modeli” olarak (Akcan, 2009, s. 145) kullanıldığını belirtmek gerekir. Bu zihinsel bagaj ile birlikte Ankara’da ise Jansen aracılığıyla; “Milli Mimari akımının eski Türk konut geleneğinden etkilenecek”, “bahçe içinde tek kat evler” (Emiroğlu ve Ünsal, 2006, s. 132) üretme isteği, İlkin ve Tekeli’nin (1984) yer verdiği üzere, Dünya’dan bahçeşehir örneklerini bizzat görerek etkilenen Nusret Uzgören gibi yüksek rütbeli devlet memurları ve Ulus Gazetesi’nin anketinde bir örneği görüldüğü üzere medya aracılığıyla bahçeli ev üretimi gündeme gelmiştir. 1 Kasım 1935 tarihli Ulus Gazetesi, ön sayfadan duyurduğu ankette iki önemli soru sormaktadır, bir cevap dışında tercih bahçeli evden yanadır:

a. Memur meskenleri bahçeli evler halinde mi, büyük apartımanlar halinde mi yapılmalıdır?

Fayda ve mahzurları.

b. Bahçeli evler usulü tercih olunursa, bitişik evler ve bahçeler sistemini mi, yoksa ayrı bahçeler içinde ayrı evler sistemini mi tercih edersiniz?

(Ulus, 1935)

“Çeşitli entelektüel ve siyasi eğilimlere sahip bir topluluktan ibaret” (Akcan, 2009, s. 36) Alman mimarlar arasında Bruno Taut da yer almaktadır. “Bruno Taut, genç bir mimar olarak bahçeşehir söylemini yakından takip etmişti.” (Akcan, 2009, s. 263). Birinci Dünya Savaşı boyunca Howard’ın bahçeşehir ilkelerini izlemiş, Sitte ekolünü tanımış, İngiltere bahçeşehirlerine düzenlenen gezilere katılmış, henüz kariyerinin başında Falkenberg bahçeşehri ile kendini göstermiştir. Görüşlerini; kaleme aldığı manifestosu “Ein Architektur Program” (Bir Mimarlık Programı, 1918), “Die Erde eine gute Wohnung” (Toprak Güzel Meskendir, 1919) gibi makale ve *Die Auflösung der Stadte* (Şehirlerin Çözülüşü) gibi kitaplarda dile getirmiş; fiziksel çevrenin toplumu da belirlediği inancıyla, yarattığı ideal şehir imgesinde topraktan kopmamış güçlü karakterlerin yaşayacağını savunmuştur. Akademide “siedlung” üzerine dersler ve seminerler vermiştir. Öğrencilerin iki katlı sıra evler, çok aileli konut bloklarını; her aileye düşecek kira miktarına kadar hesaba katarak tasarlamakla yükümlü olduğu bu derslerin öğrencileri arasında Kemal Ahmet Aru da yer almaktadır. (Akcan, 2009) Ek olarak Bruno Taut, mimarının insanların nasıl yaşaması gerektiğine dair dayatmalar geliştirdiği öngörüsü ile farklı bir yol izlemeyi, ideal değil

gerçek insanlar için tasarlamayı seçmiştir (Lefas, 2009, s. 68). Aru, yıllar sonra kaleme aldığı *Kemal Ahmet Aru-Bir Üniversite Hocasının Yaşamının 80 Yılı* (2001) metninde, Bruno Taut ile derslerini ve daha önemlisi Taut'un üzerindeki etkisini anacaktır:

Bruno Taut, Ankara'da daha sonra Saraçoğlu Mahallesi ismini alan yer için de projeler yapmıştı. Tam bu sırada, GSA'da hocalığa başladı ve bize de mimari proje konusu olarak bu konuyu verdi. Taut'un, Sosyal Toplu Konut alanında çok geniş bilgisi vardı. I. Dünya Harbi'nden sonra Berlin'de bu konuda çok sayıda planlama ve uygulama yapmıştı. Bu projede biz ilk defa bir Sosyal Toplu Konut projesi yapmıştık ve yine ilk defa Taut, bir survey çalışmasına dayalı gerçek bir ihtiyaç programı hazırlatmıştı bize... Şimdi düşünüyorum da, herhalde, o tarihten 8-10 sene sonra 1. ve 4. Levent'in planlarını hazırlarken, Taut'un bize öğrettiklerinin etkisi çok olmuştur."

(Aru, 2001, s. 32)

1951'de Aru, Dünya'dan yerleşme örneklerini incelediği metni *İkinci Dünya Harbi'nden Sonra Garp Avrupasında Mesken Problemi* (1951) araştırmasını kaleme almıştır. Paul Bonatz'ın önsözü ile yayınlanmış metninde İngiltere, İsveç, Danimarka, Almanya, Fransa, İsviçre ve son olarak Türkiye üzerine araştırmalar yapmış; İngiltere bahçeşehirleri ve "siedlung"lar ile birlikte güncel eğilimleri ve mevcut konut tiplerini incelemiştir.

"Evlerin yerleşimini çok iyi buluyorum. Doğu-Batı aksında değil, Kuzey-Güney de... Gride açıyla oturdukları için kuzey cephesi bile ışık alıyor."

Noyan Sancar, kişisel görüşme, Mayıs 2016

Aru'nun, özellikle bir yerleşme üzerine fikirlerine en çok yaklaştığımız araştırması ise *Türk Kenti* (1998) olmuştur. 1972-75 yıllarında başlayan ve 1992'de basılırken yenilenen bu çalışmada Aru ve araştırmaya katılmış öğrenci ve meslektaşları; ülkenin yedi coğrafi bölgesinden seçilen kentlerin doku tiplerini ortaya koymuştur. Çalışma; eski Türk kenti dokusu, eski Türk mahallesinin sosyal düzeni ve öneminin altını çizerek başlar. Aru (1998), Eski Türk kentlerinin Helenistik ve Bizans devirlerine ait kent dokusunu olduğu gibi kabul etmeyip; dışa kapalı bir dünya kurma yolunda yeniden şekillendirdiğinin altını çizer ve "doğal anlamda bir gayrimuntazamlığa yer veren içe dönüklüğü mümkün kılan bir yaşama biçimi" (s. 11) tekrarı ile çıkmaz sokak gibi kent bileşenleri üretildiğini açıklar. En küçük

iskan birimi olarak gördüğü eski Türk mahallesinin bostanlar, komşuluk birimleri ve ağaç kümelerinden oluşan dokusunu ise bugün bekçiler beklemektedir. Aru'ya göre bir mahalle aynı zamanda belirli bir sosyal çerçeve içinden bir hayat sunar ve kendine ait özellikleri vardır. Merkezini cami, dükkanlar, kütüphane, medrese, imaret belirler. Nüfusu ise çeşitli meslek ve sınıflara aittir. Memurlar, zanaatkarlar, işçiler, dindarlar, dinsizler, birçok akıllı uslu insan ve bir kısım da avarenin yer aldığı; sosyal hayatından ekonomik döngüsüne kadar detaylı, iyimser bir mahalle tasavvurudur bu. Halihazırda yitip gitmiş bir sosyal düzen olarak mahallenin, çağdaş kentlerde de elde edilmesi gerektiği teziyle Aru, yeni iskan biçimlerinin anlaşılması ve eski Türk kentlerinde var olan organik dokular üzerine etüdler yapılması gerektiğini savunmaktadır; ancak bu yolla eski komşuluklar belli bir düzene getirilebilecektir. (Aru, 1998)

“Çok güzel bir komşuluğumuz vardı. Çok gençken ablam beni ziyarete gelirdi. Derdi ki, burada bizim çocukluk İstanbulu’u gibi bir komşuluk var.”

Meral Öztemir, kişisel görüşme, Nisan 2016

“Burada komşuluk ilişkilerimiz sürüyor. (...) Levent’in mimari projesinde de Kemal Ahmet Aru buradaki duvarların yüksekliğine kadar planlamış zamanında. Komşu komşuyu görsün, kollasın, diğerinin bahçesinde bir şey olursa, gerekirse müdahale etsin... (...) Eşim, çocukluğunda evlerden geçerek caddeye çıkarmış, bariyer yokmuş aralarında.”

Zehra Eliçin, kişisel görüşme, Kasım 2015

Aru'nun da, Taut'a paralel şekilde mekanın ve ek olarak bu sosyal düzenin insanı belirlediği düşüncesine yakın bir noktadan üretim yaptığını söylemek mümkündür. Komşuların müşterek bir yaşam içinden ve kentteki bireylerin de komşuluk üzerinden topluma katıldığı fikriyle ancak bir yere ait hissetme duygusu doğar ve sosyal problemlere karşı derin bir ilgi böylelikle oluşturulabilir; bu durum doğal olarak toplumun kültürel ve sosyal gelişmelerini de etkileyecektir. Bu yüzdendir ki; kent yerleşmeleri problemleri kavranabilecek insani ölçekte, düzenli ve sosyal açıdan organize olmuş bütünler halinde planlanmalıdır; insan ve komşuluk ilişkilerini kurmak ancak bu yolla mümkündür ve bu yolda atılacak sağlam adım, çevredeki motorlu araçların gürültüsüne rağmen sakin bir yaşam düzeni yaratma yolunda atılmalıdır. (Aru, 1998)

“Şehirlerin değişimi sadece yasalarla, kanunlarla, kurallarla değil; insanların ahlakına bağlı olarak da değişiyor, gelişiyor.”

Zehra Eliçin, kişisel görüşme, Kasım 2015

“Hayatımda bu kadar keyifli ders anlatan görmedim. Bir sürü renkli tebeşirle gelirdi. Oturur yaya yollarını çizer, araba yollarını çizer; maviyle, pembeyle, kırmızıyla... Hep böyle bir Levent çizerdi. Yeşiller birbirine geçmiş ama öyle bir uğraşır ki ders sonunda bir tablo gibi olurdu. O kadar güzel ders anlatırdı. Okula çocuklar buradan gidecek, bu yeşili buradan görecekler, bu arabalar buraya ses getirmeyecek... (...) Yayalarla taşıtları karşılaştırmamaya ve okula çocukların yeşil içinden gitmesine çok önem verirdi. (...) Bir şehircilik hocası için bunlar önemli şeyler ve bunlar çok yerleşmiş bende. Gerçekten de o otobüs yolu iner, bize hiç gürültüsü gelmez, bir ıssız sokaktan gireriz evimize.”

(İmre Orhon, kişisel görüşme, Mayıs 2016)

Ne yazık ki; Rebi Gorbon hakkındaki kaynaklara veya tanıklıklara ulaşmak, Aru’ya kıyasla zorlayıcıdır. Aru’nun ilgili metinlerinde Gorbon aynı fotoğraf karesinde geçer, Aru’dan yaklaşık üç sene önce GSA’ya girdiği bilinmektedir. (bkz. Şekil 3.12) Levent Mahallesi üzerine ortak kaleme aldıkları Arkitekt’te yayınlanan 1952 tarihli makale de dahil olmak üzere metinlerde, sürece dair katılım durumlarıyla ilgili bir veri yoktur. Konumuz bağlamında doğrudan Gorbon’un kaleme aldığı veya Gorbon hakkında bir metine de ulaşamamıştır.

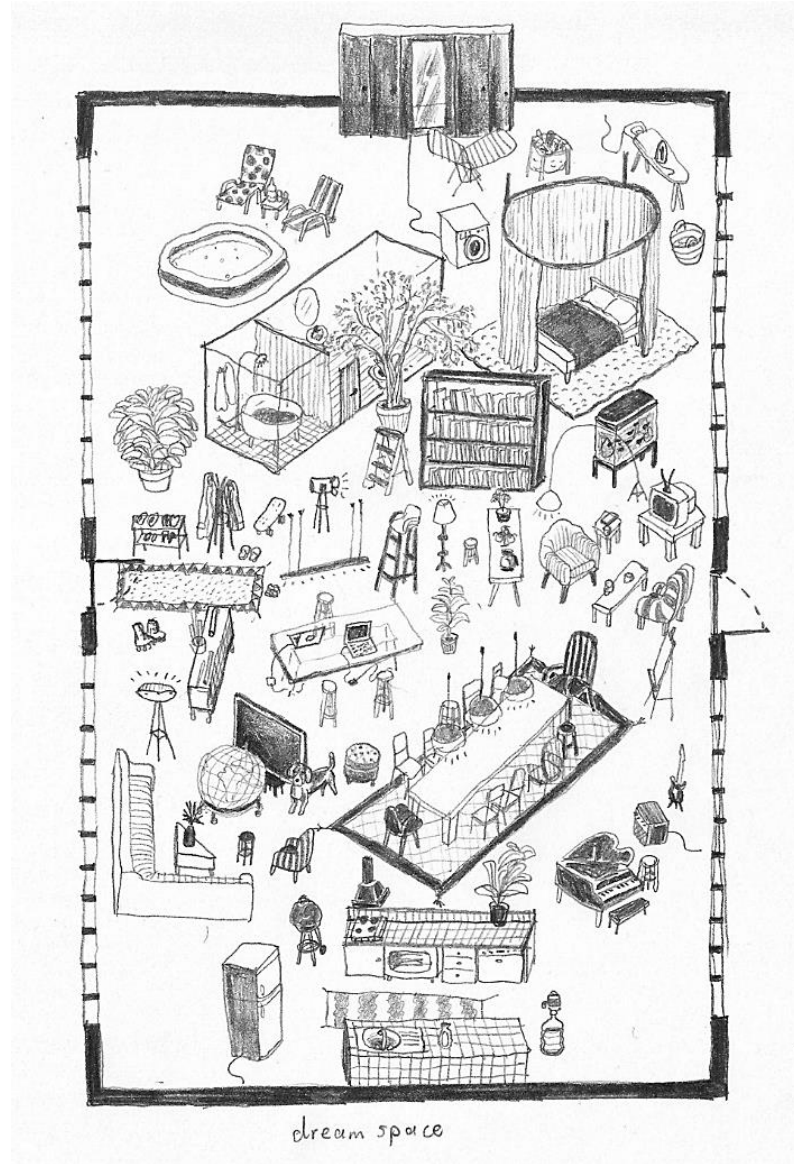
Şekil 3.12. Rebi Gorbon ve Kemal Ahmet Aru’ya ait mezuniyet bilgileri

Levent Mahallesi, bagajında taşıdığını söylediğimiz tüm bu kavram, olgu ve kişiler ile birlikte ve onlara bağlı olarak; bu coğrafyada, kendine has bir biçimde böylelikle vücut bulur. Esra Akcan (2009), “İnsanlar ve eşyalar gibi fikirler ve kuramlar da yolculuk eder,” der (s. 41). 19. yüzyılın sonunda İngiltere’den dünyaya yayılan bahçeşehir fikri de böylece dünyayı dolaşmış, Ebenezer Howard’dan Jansen’e, Taut’a, Aru’ya; her durakta yeniden tanımlanmıştır. Akcan’ın adını koyduğu üzere bu “çeviri”; inşa edildiği bağlam ile inşa eden eller aracılığıyla ve bir “çevirinin çevirisi” olarak, 1950ler İstanbul’unda, Levent Mahallesi’dir.

Katkı payları, isimler, fikirler ne olursa olsun; denklem temelde çok basittir: bu, her seferinde bir yaşam şekli kurma girişimidir. Mekanlar, orada bir yaşam kuracaklardan bağımsız normlar üzerinden, “olması gerektiğine inanılan” formlarda üretilir. Nasıl yaşanması gerektiğinin dahi bölünmüş fonksiyonlarla mekanlara atanarak oluşturulduğu “ideal” bir organizasyondadır. Dolayısıyla devletlerin, toplumların, medyanın, konut üreticilerinin, fikirlerin, şehir plancısının, mimarın da dahil olduğu her türlü karar vericinin elinde ve ona bağlı olarak her seferinde yeniden tanımlanır; zamanla şekil değiştirebilme potansiyelini de böylece barındırmaktadır. “Mimarlık biçim haline gelmiş yaşamdır,” der Frank Lloyd Wright. Ölçeği fark etmeksizin mimarın yaptığı her mekan temelde bunu söylemektedir; yaşam şekliyle birlikte biçim haline getirilmiştir. Öyle ki biçim veya form ile ideal terimlerinin incelendiğinde birbirinden farkı yoktur; “bir şeyin istenilen veya olması gereken durumu” form ve tüm bu “düşüncenin tasarlayabileceği üstün nitelikleri kendinde toplayan” ideal, mekanları kurar. Boyut, kullanım, plan çözümleri “idealleştirilmiş” ve “anonim kullanıcı profili” -ki bu da bir diğer ortalama tanımdır- için tasarlanmıştır. Bu yüzdendir ki sakinlerin evleriyle kurdukları ilişkinin gerilimli olması muhtemeldir. Üretenin “ideal”i ile “hayal ürünü kullanıcı”nın ideali arasındaki ilişki nedir? Bir adım geriye gidecek olursak; hayal ürünü kullanıcı olarak nitelendirdiğimiz sakinlerin, sahip olmak istedikleri ev özelinde bir idealleri var mıdır? Varsa bu nedir, nasıl şekil değiştirir?

“Bu benim idealim değil. Ben bir de çok çirkin bulmuştum Levent’i. İngiltere’den geldim, gri burası. (...) Ben oradaki cumhuriyet insanlarının hikayelerine vuruldum.”

İrem Ela Yıldızeli, kişisel görüşme, Nisan 2016

Şekil 3.13. *Dream Space* (Hayalimdeki Yer). Oğul Öztunç

“Sanayileşme, modernleşme ve hızlı kentleşme sonucunda, ekonomik, toplumsal, teknik ve kültürel bir olgu olan kapitalist metropol doğar.” (Talu, 2012, s. 73). Ortaçağın üretim, ticaret ve yaşamayı tek bünyede toplayan evinden sonra bu; çalışma ve yaşamının artık aynı yapıda gerçekleşmeyeceği anlamına gelmektedir. Modern ev artık üretimden ayrılıp tamamen yeniden üretime odaklanır. (Aureli ve Tattara, 2015) Bu ayrışma ile ev, özellikle aile hayatı ile tanımlanacak şekilde daha özel bir mekan olarak ortaya çıkar. (Rybczynski, 1987) Fakat akılcı modernleşme, modern mimarlık aracılığıyla evi bağlamından koparacak, boyutlandırarak ve böylece nesnel dünyanın kurallarının deneneceği verimli bir alan olarak kullanacaktır (Talu, 2012).

Bu yol, montaj hattında birer parça olarak ürün ölçeğinden eylemlere ve mekanlara dek uzanır. Taylorcu yöntemler ışığında bir kahve pişirmenin, çamaşır yıkamanın, kurutmanın, hatta katlamanın en iyi yolu; sebze ayıklarken nasıl durulması gerektiği; ahşap banyo mobilyalarının yerini kolay temizlenebilir endüstriyel donatılara bırakmasına dair yollar araştırılır. Konutların sağlıklı olması için döşemelerinin kuru olması, evin iyi havalandırılması gerektiği ve bu yüzden çatı malzemesi, kat yükseklikleri ve evin açıklıklarına kadar ölçüler araştırılır. 2000li yılların başında, orta okulda aldığımız Ev Ekonomisi derslerinde, mutfağın verimli kullanılmasını sağlayan pişirme-yıkama-depolama üçgenini ve L, U gibi mutfak tiplerini öğrendiğimizi hatırlarım. Neticede, Bruno Taut'un modern mutfağın analitik çiziminden, CIAM'ın *Existenzminimum* projesine kadar bu bir, "konutta" standartları belirlemek çabasıdır. Oturma odası, yatak odası, mutfak ve banyoyu içerecek biçimde modern konutun asgari boyutları böylece hesaplanır. Yer ile ilişkinin, evin fenomenolojik bağlamının yerini mekan organizasyonu ve bağlamsızlık alır (Talu, 2012). Son olarak, Sanayi Devrimi'nin yol açtığı ve ilerleyen yıllarda savaş sonrası dünyasının konut ihtiyacına çözüm getirilmeye çalışıldığı belirtilmelidir.

Kullanım şekli, boyutları belirlenen modern ev; Jacques Tati'nin *Mon Oncle* (1958) ile bu durumun dayanabileceği uç noktaları karikatürize ettiği haliyle de gördüğümüz üzere, totaliterdir. Fonksiyonlara bölünmüş bu mekanlar; orada ne yapılacağını söylerken davranış biçimlerine kadar etkileyici olur. Her odayla ilişkilendirilmiş davranış ve duygu tipleri olduğunu söylemek dahi mümkündür; yemek odasında konuşulmaması gerekenler oturma odasında ilgi çekici olabilirken, yatak odası herkesin kendine ait yatağında uyuması içindir. Bu yüzden mekan sakine özgürlük tanımaz; çünkü insan aktivitesi yerine teknik verimliliğe göre tasarlanmıştır. Belirli normların ve belirli eylem tiplerinin atandığı bu bağlamsız ev; dünyanın herhangi bir yerine gidebilir, bir yabancı yeni girdiği bir evde yolunu, bu yüzden, bulabilir. (Vassaf, 2011)

Bu duruma kültür ve sanat alanından da eleştiriler yükselir. Baba Matta, Roberto Matta Echaurren, Talu'nun (2012) belirttiği üzere; "mimari elemanların salt geometrik parçalardan ibaretmiş gibi düşünülmesini eleştirir ve mimarının, içinde yaşayacak olan insanın duygusal ve psikolojik yanından bağımsız ele alınamayacağını vurgular." (s. 99). Matta-Clark da benzer bir yoldan, ideal ev ile birlikte ideal ailenin ve yaşanacak ideal yer olarak banliyölerin belirlenmesi durumunu eleştirir. *Homes for America* (1965) işiyle Dan Graham; evin ve

“I’m Mrs. Edward M. Barnes. Where do I live?”

Şekil 3.14. “Ben Bayan Edward M. Barnes. Nerede oturuyorum?” The New Yorker için karikatür, Robert J. Day

yerin bağının koptuğunu ve önceden belirlenmiş sentetik bir düzenin ayrı parçaları haline geldiklerini savunur (Talu, 2012). Buster Keaton, *One Week* isimli kısa filminde; endüstriyel bir obje gibi satın alınıp kurulacak evin nasıl oldurulamadığını ortaya koyar. Ev ve gündelik hayat objelerine yönelik işler sanatta önemli bir yer tutmaya bundan sonra da devam edecektir; Talu’nun (2009) aktardığı üzere Andrea Zittel, Allan Wexler ve Rachel Whiteread gibi sanatçılar, öznesinden kopmuş ev üzerine işler üretmiştir (s. 128). İlerleyen yıllarda Viyana doğumlu mimar Friedrich Hundertwasser ise, *Sakinlere Çağrı* yapacaktır:

“Şu andan itibaren, hapishaneye benzeyen birbirinin aynı pürüzsüz kutularda oturan herkesin, bu kutuları kendi elleriyle yeniden biçimlendirmek, hakkı ve yükümlülüğüdür. İçeride ve dışarıda, tam da oturduğu yerde. Vesayet altına girmeden. Böylelikle kendi beyaz tek biçimli giriş kapısını, kendi beyaz tek biçimli pencere çerçevesini kırmızıya, yeşile ya da hangi rengi seviyorsa ona boyamaya başlıyor. Özellikle dışını, böylelikle, yorgun argın eve döndüğünde kendi penceresini tanıyabilsin diye.”

(alıntılayan Cogito, 1999); (aktaran Hundertwasser, 1983)

Modernizmin tavrı budur; her şeyin en idealini üretmek ve Roysi Ojalvo'nun (2012) da deyimiyle, “geleneksel sınırların ve değer sistemlerinin parçalandığı modern dünyaya” (s. 176) bir düzen getirmek. Bu tavrın en iyi ifadesini Le Corbusier’de bulmak mümkündür. Ojalvo'nun (2012) aktardığı üzere, “Le Corbusier’ye göre, dünya üzerinde tüm insanları birleştirecek olan düzeni kurmanın yolu” evrenin yasalarıyla uzlaşmaktan geçer; evrenin yasalarından türeyen “standart” formları belirlemeli ve onları belirli ritmlerle bir araya getirmelidir (ss. 176-177). Standart belirlenmelidir, zira; “insanların tümü aynı organizmaya, -aynı işlevlere sahiptir.” ve “bütün insanların gereksinimleri aynıdır.” (Le Corbusier, ss. 157-158). Çoğu zaman bu, sadece ev ile de sınırlı kalmaz. “Nesnelerin ve sözlerin ikili - kavranabilir ve uydurma- varoluşları ile baş edememek, kararsızlığa ve tedirginliğe kapılmak, yabancılaşmak, sonra da bu yabancılaşmanın eleştirileceği, meşrulaştırılacağı yeni bir zemin arayışına çıkmak: Tıpkı ideal iş, ideal eş ya da ideal ev gibi.” (Kaçel, 1999, s. 160).

İdeal ev imgesi, her seferinde tekrar üretilir; mimarlık dergilerinden modernist mimarların ev projelerine kadar sergilenir. İdeal evin araştırıldığı Case Study (1944) gibi programlar, De Stijl Exhibition (1923), Die Wohnung (1927), Daily Mail Ideal Home (1956) gibi sergi ve fuarlar düzenlenir; Ideal Home Show adı altında bu organizasyonun günümüzde hala sürdürüldüğü belirtilmelidir. Alison ve Peter Smithson'un *The House of the Future* (1956) çalışması, Daily Mail sergisinin bir parçasıdır. Ev, medyanın reklamlar aracılığıyla arzulanan üzere ürettiği bir imge, bir maldır artık. (Talu, 2012) Perce'in Jerome ve Slyvie'sinde gördüğümüz üzere iyi bir yaşama hayalidir. Kaçel'in (1999) yer verdiği üzere, özellikle 1950lerden sonra satın alma gücünün de göreceli olarak artmasıyla; uzun vadeli bir yatırım aracı, ailenin statüsünü sergileyen metaların deposudur. Birincil eylem barınma, tüketim eylemine dönüşmüştür (s. 169). Ancak öncelikle, her ideal gibi evler de öncelikle hedef kitleye sunulmalıdır. “İdeal ev” öğretilmeli, müteahhitler için bir öğretim modeli, hedef kitle için de bir tüketim modeli oluşturmalı, sonra da bu modeller aracılığıyla inşa etme ve barınma pratiklerini yeni baştan kurmaya teşvik etmelidir. 1980ler ile birlikte piyasanın belirlediği ekonomik koşullar altında ise bu çaba bireyselleşmiş ve “ideal ev”den tek sorumlu birey olmuştur. Bu tüketime otomotiv, dayanıklı tüketim malları sektörü ve yapı sektörü de dahil edilince; anne, baba ve çocuktan oluşan ideal ev, tüketim mallarıyla donatılmış ev oldu. (Kaçel, 1999) “Herkesin kendi evini daha iyi hale getirmek için gösterdiği sürekli çaba” ile bu tüketim mallarını satan mağazalar da yükselişe geçti (Keyder,

2000, s. 187). Bu sebeplerdendir ki hegemonik imge her seferinde değişebilir; piyasa ne sunarsa o istenir, onun içinden seçim yapılır, hayaller sınırlanır.

İdeal ev imgesi şüphesiz yalnız başına gelmedi. Bu, devletin gerçekleştirmek istediği idealler için yeterli değildir; “o zaman devlet aygıtları, “ideal ev”i dolaysız olarak kuracak/kurgulayacak nesnelere farklı disiplinlerden ödnüç almalı ve öncelikle evi değil bu nesnelere idealleştirmeliydi: beden/mekan/alan.” (Kaçel, 1999, s. 163). Reformlar sonucu bedenin sağlıklı, güçlü “ideal” hali; “ideal” barınma koşullarında sağlanıp; “bedenler sağlık, sıhhat ve huzur kazanınca, ‘ideal ev’in ‘ideal aile’si, ‘ideal devlet’in ‘ideal toplum’u da yeniden kurulacak ve kurgulanabilecekti.” (Kaçel, 1999, s. 164).

Krallık politikasının açıkça hissettirdiği üzere, kabul görmek için aileler; bir anne, bir baba ve bir veya iki çocuktan oluşmalıdır. İhtiyaçtan ziyade amaç -ki ihtiyaç da idelin tanımlanması gibi yeniden, sosyal olarak üretilebilir; bir norm, bir ideolojik yapı tanımlamaktır; ev sahibi, çalışkan aileler yaratmaktır. (Till, 2015) Londra’da, özellikle aile mülküne odaklanılmış ve ev; uygun ulusal kimliği kurma ve yaralanmış ülkeye refah getirme yolunda, kabul edilebilir sosyal davranışların sergilendiği bir mekan olarak öngörölmüştür. (Pilkey, 2015) Benzer şekilde Çin’de; iki odalı daire tipinin ortaya çıkış sebeplerinden biri tek çocuk politikasıdır. Modernite öncesi dönemde bir çatı altında uzun süre yaşamayı seçen Çinli ailelerin, moderniteyle birlikte şehre göçmeleri ve yoğun kent dokusunda yer bulabilmek için küçülmesi, tek çocuk politikasıyla da birleşince “üç kişilik aile” ortaya çıkmıştır. (Ning, 2015) Sovyet Rusya’da ise tam tersi biçimde; Alexandra Kollontoi’nin metinlerinde, çekirdek ailenin yerini almak üzere iki yeni sosyal birim yer almaktadır. Biri tekil işçi, diğeri ise Engels tarafından da öngörölmüş olduğu üzere, aynı amaç uğruna çalışan özgür ve eşit üreticiler (işçiler) birliğidir. Bu kez, mekansal örüntüyü de etkileyecek şekilde toplumsal düzeni kuran karar verici olarak Komünizm altında, aile birimi bozulmalıdır; bir politika olarak zorla bozulmaya çalışıldığı için değil, bir gereklilik olmaktan çıktığı düşünöldüğü için. Sosyalist şehri kurma zamanı geldiğinde de sakinlerini dönüştürecek şekilde, bir kadın ve erkeği birbirine bağlayan ilişkinin elenmesi gerektiği düşünölmektedir; Planlama Komünitesi’nde yer alan ekonomist Leonid Sabsovich bu yolda fikirlerini somutlaştırmak için avangart mimarlık ile dahi ilgilenmiştir. Evler, işçilerin kolektif hayatına, işine ve işgücünün yeniden üretimine en uygun biçimde tasarlanmalıdır. (Crawford, 2015) İkinci Dünya Savaşı’nı izleyen yıllarda Amerika’nın devlet politikası ve

balyö yerleşmeleri için “normal” olan da; heteroseksüel aile birimidir. “Amerikan Rüyası” da bu aile ve çocukların çalışkanlıkla topluma, başarı ve refah içinde, sosyal açıdan adapte olabileceklerini söyler. (Pilkey, 2015) Türkiye’ye özel olarak bu “ideal”e bir de genç cumhuriyetin heyecanı eklenmiştir. “1950lerdeki modernleşme sürecinin mekansal yüzünü gösteren bir yerleşme biçiminde planlanan Levent Mahallesi” (Özaydın, 2012, s. 6), Cumhuriyet Dönemi’nin modern kent yaşamı için oluşturduğu birkaç örnekten biridir. Tüm bu ideallerin, fikirlerin somutlaşmış hali ise; mimarlıktır, evdir.

“Leventliler arasında farklı etnik kökenden insanlar yoktu. Laik Türklerden oluşuyordu...”
Gündüz Vassaf, kişisel görüşme, Ocak 2016

“Evde Yunanistan’dan gelmiş, kilisenin baktığı bir hanım oturuyordu tek başına.”
İmre Orhon, kişisel görüşme, Mayıs 2016

Endüstri Devrimi ile başlayan, kişilerin önce kendi evlerini üretme kontrollerini yatırımcı ve toprak sahiplerine (landlord) kaybetmeleri ve sonra belli kurgular dahilinde şekillen standart ev üretimine karşı, Sitüasyonist Enternasyonel akımın önde gelen üyelerinden Gilles Ivain, “kapitalizme bağlı bir rasyonelliğin hükmettiği” yapıyı çevre yerine “sakinlerin isteklerine göre değiştirilebilme esnekliğinde” (Lefas, 2009, s. 109) yapılar tahayyül etmiş; bu tahayyülü Lucien Kroll tarafından Belçika’da, sakinlerin mekanlara ve mobilyalara şekil verebildiği şekilde, Tıp Fakültesi Konutları (Medical Faculty Housing, 1976) olarak gerçekleştirilmiştir. Frank Lloyd Wright, evin geleneksel strüktürünü çözerek yatay yüzeyler ve dikey bölücüler olarak yorumlamış; Le Corbusier, Mies van der Rohe ve Alvar Aalto’nun da içinde yer aldığı mimarlar, uluslararası sergilere tasarladıkları pavyonlar aracılığıyla özgürleştirici formlar ortaya koymuşlardır. Mies van der Rohe’nin Barcelona Pavyonu (1929), Le Corbusier’nin Villa Savoye (1931) ile Weiseenhofsiedlung için tasarladıkları evler, yaşanabilecek gerekli minimum ölçülerin arayışı ile birlikte serbest planın “ideal” ev organizasyonu olarak üretilmişlerdir. (Norberg-Schulz, 2000) Kroll dışında bu üretimlerin, belli bir ekonomik seviye üzerinden üretildiği belirtilmelidir.

Engels’in (1974) ortaya koyduğu üzere, devletler kapitalistin örgütlenmiş halinden farksız ve konut problemine yaklaşımları tartışmalıdır. Öte yandan, “Bugün hiçbir mimari öneri, konut üretiminin karışık ekonomisini kendi başına çözemez.” (Schindler, 2015, s. 18). Bir

zamanlar sahip olunan barınma biçimlerine dönme çabası romantik; topraktan yüzyıllar önce kopan bir toplum olarak evleri, tamamen bireysel istekler doğrultusunda üretmek imkansız; tekrar tekrar üretilen ev imgesi ise kovalanan bir hayalettir. Yabancılaşma, “sonra bu yabancılaşmanın eleştirileceği, meşrulaştırılacağı ve ikame edileceği bir zemin arayışına çıkmak” (Kaçel, 1999, s. 174): ideali üretmek; üretilen idealin arzulanması ve sonra anonimleşmesi, anonimleşene yabancılaşmak üzerinden tekrar başa dönmektedir. (Anonimleşen ya da standartlaşmanın her zaman fena olduğunu ortaya koymak da yersiz olabilir; zanaatkar Arts&Crafts ürünlerinden sonra Thonet ve hatta IKEA’nın evlere ulaşabilmesi bu yolla mümkün olmuştur.) Aureli ve Tattara’nın (2015) yer verdiği üzere aile birimi bugün, toplumsal değişiklikleri örtmek için kullanılan ideolojik bir battaniye, vadesi dolmuş normlardan biri sayılabilirken yeni yaşama biçimlerine imkan vermek; farklı yaşamların dile getirilebileceği bir yöntem ve dil üretmek; ekonomik ama tasarlanmış, seri olarak üretilmiş ama sakine has biçimlendirmeye uygun bir ev üretmek mümkün müdür? Le Corbusier’nin deyimiyle; “Dogmalar üzerine kurulu dinler dahi toz olmuş, ev kültürü yüzyıllardır aynı kalmışken” (Lefas, 2009, s. 66), geçmiş yüzyılın değerleriyle üretilmiş mevcut konut stoğundaki yaşam deneyimlerinden öğrenilebilir mi?

Şekil 3.15. Levent Mahallesi evlerine çeşitli ölçeklerde müdahaleler

4. 65 YILLIK “TÜRKİYE BAHÇEŞEHİRİ”NDE YAŞAMAK, DÜNÜ VE BUGÜNÜYLE, NE DEMEKTİR?

“DOMUS ARX CERTİSSİMA.”

The surest stronghold is the home.

En güçlü kale, evdir.

Georges Perec, Yaşam Kullanma Kılavuzu

Şekil 4.1. Levent Mahallesi, 1950’li yılların başı. Cansever Özsoy kişisel arşivi

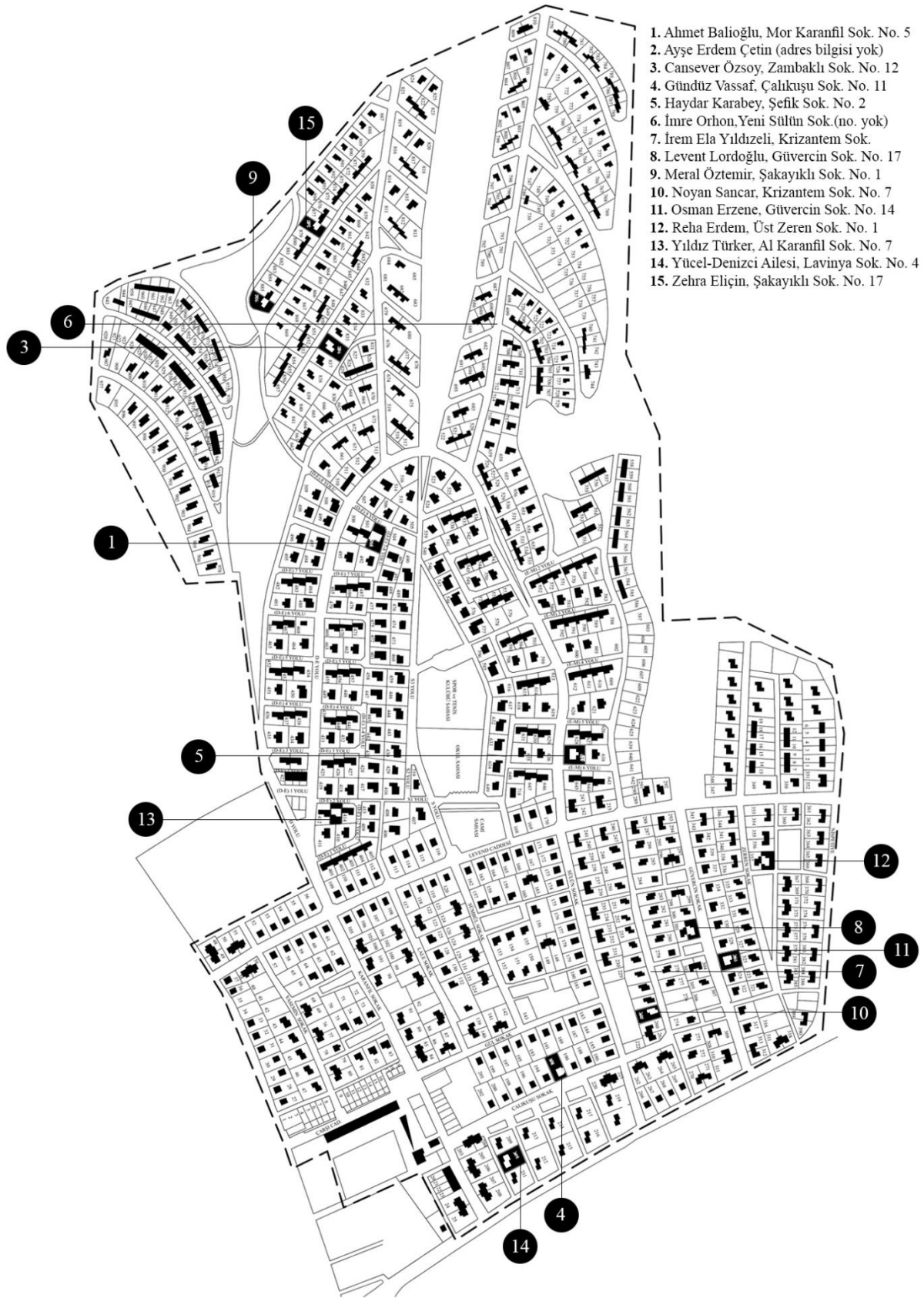
Tek tek evlerin hikayelerinin de pekala bu tarihin bir parçası olabileceği ve en az kentin imar tarihi kadar önemli olduğu, tasarlanan ideal ile sakinlerin yaşamlarıyla şekillenen iki farklı formun deşifresi ve karşılaştırılmasının önemli olduğu varsayımı, Levent Mahallesi’ni Aru ve Gorbon ile bahçeşehir kurgusu gibi tasarım idealleri üzerinden yeniden değerlendirirken, sorulmalıdır: “Levent Mahallesi sakinleri ne yaptılar?”

Bu yolda, Levent Mahallesi’nde yaşamış veya hala yaşamakta olan, ulaşılabilmiş on beş mahalle sakini ile mümkün olduğu sürece evlerinde -iki sakin ile evleri dışında görüşülmüş

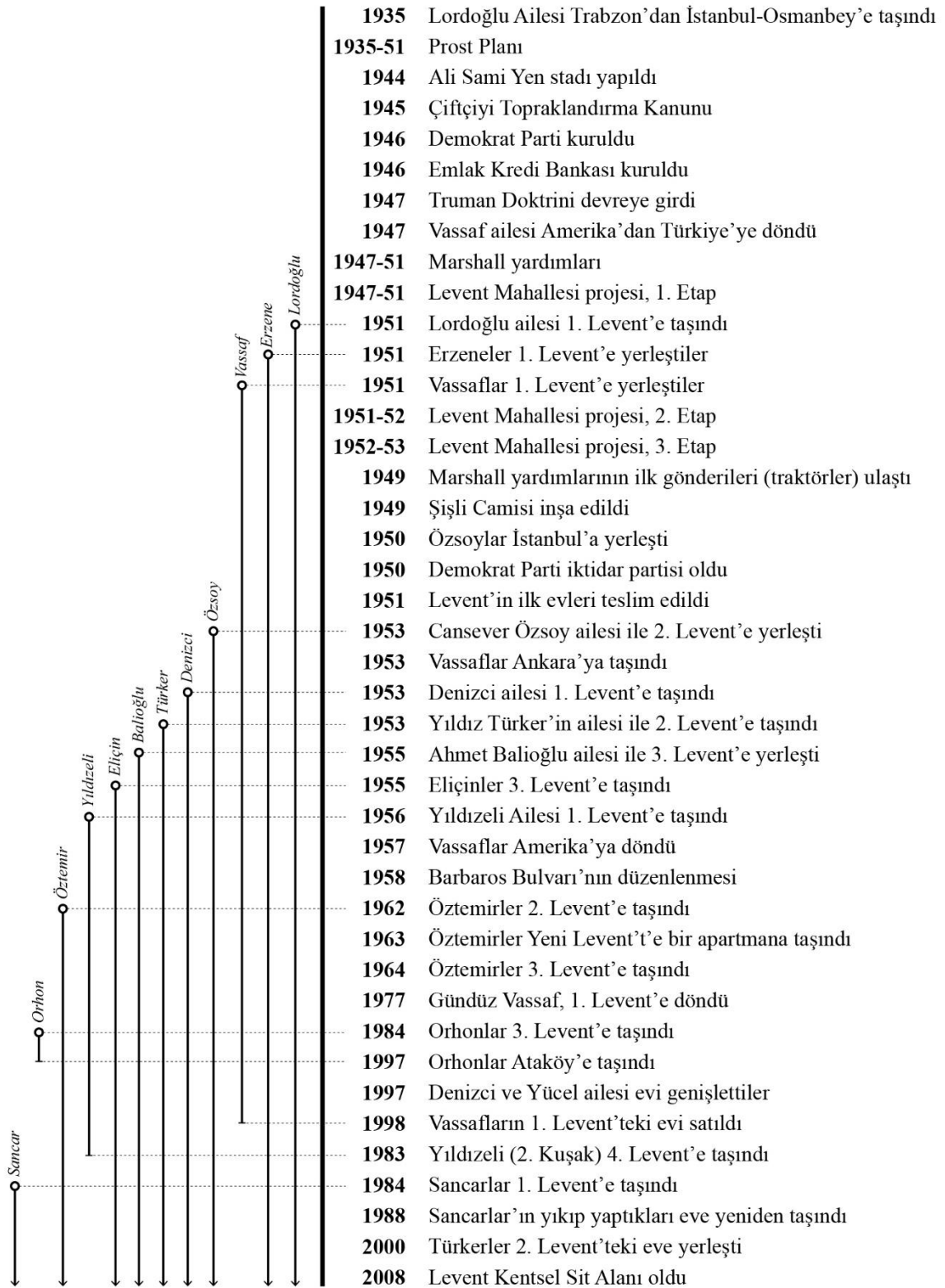
ve iki sakine yazışma ile ulaşılmıştır- yüz yüze görüşmeler yürütülmüştür. Bu görüşmelerde amaç, belirtildiği üzere; mimarlık tarihi literatürü taranarak Levent Mahallesi ile ilgili edinilmiş bilgileri mahallede yaşamış sakinler açısından test etmek ve sakinlerin sahip olmak istediği ev özelinde bir idealleri olup olmadığını tartışmak, sakinlerin değişen yaşamları bağlamında evle kurdukları ilişkiyi ortaya dökmek amaçlanmıştır. İnsanların evleriyle kurduğu ilişkinin, mahalleye ve evlerine dair kavrayışlarının ortaya çıkarılma çabasına, sakinlerin kendi evlerinde kurulan bir diyalog ile daha yakından bakılabileceği varsayımı ile baskın bir yönlendirici olmadan, yalnızca görüşmenin doğal akışı içerisinde bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Bu sebeple, her seferinde kağıda yazılmış netlikle sorular yöneltilmemiş olmakla birlikte, aranan bilgiye ulaşma yolunda konuşmayı yönlendirici maddeler aşağıdaki gibi gruplandırılabilir:

1. (Karşılıklı tanışma) Evde yaşayan sakinler kimdir? Ne iş yapmaktadırlar?
2. Neden ve nasıl Levent'i seçtiler?
3. Daha önce nerede yaşadılar?
4. Evlerini hiç değiştirdiler mi? Öyleyse, nasıl?
5. Levent'ten taşındılar mı? Taşınmayı düşündüler mi?
6. Komşuluk ilişkileri nasıldı? Gündelik hayata dair, gelir farklılıklarının yansıması gibi, bir farkındalıkları var mıdır?
7. Mahallede değişim hissedilmiş midir?

Birinci ve altıncı soru ile tartışmaya açmaya, test etmeye çalışılan konu; Levent'in orta sınıf için tasarlanmış bir toplu konut projesi olduğu verisi ve Aru'nun bir yerleşme yaratma ile mahalle üzerine fikirlerinin dahil olduğu; literatür taranarak ulaşılmış bilgi grubudur. İki, üç, dört, beşinci sorular ile "ideal" meselesini tartışacak zemin oluşturmak; evlerin hikayelerini ve ev-sakin ilişkisini deşifre etmeye; sakinlerin, varsa, beklentilerini anlamaya; tasarlananın-yaşanan mekan arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışmak amaçlanmıştır. Son olarak yedinci soru ile evlerin ve mahallenin geçirdiği değişim ve bir adım geriye gidecek olursak, kentin geçirdiği değişimlere dair veriler elde edilmeye çalışılmıştır.

Şekil 4.2. Görüşme haritası

Şekil 4.3. Kronoloji

Görüşülen sakinler bağlamında, evlere ilk yerleşen aileler; kendilerini veya ebeveynlerini, orta sınıfa ait memur aileler olarak kolayca niteleyebilmişlerdir. Öğretmen, avukat, muhasebeci, esnaf, psikolog, psikiyatrist ve ev hanımları; çoğunlukla yerleşen ilk kuşağın meslekleriyken mühendis, mimar, aktüer, bankacı, sinema yönetmeni; ikinci kuşak veya ev sahipleri ile mahallede yaşayan mesleklerdir. Bu bağlamda değerlendirdiğimizde aileler arasında belirgin farklılıklar gözükmez.

“Levent genellikle memur kesimiydi ama memur kesimi bundan elli-altmış yıl önce, bugünkü ‘Ay sonunu nasıl getireceğim’ diye düşünen tanıma kıyasla daha normaldi. Hakikaten bir orta sınıftı. Mesela benim babam avukattı; hukuk müşaviri idi. (...) Annem de ilkokul öğretmeni idi. Yani bir ilkokul öğretmeni ve bir avukat. Tabi yine de borçlar, krediler almışlar; Levent bugünle kıyaslanamayacak kadar uygun ama yine de herkes için alabilmek kolay değilmiş. Makul bir ödeme planı ile sahiplenebilmişler.”

Ahmet Balioğlu, kişisel görüşme, Ekim 2015

Balioğlu’nun da belirttiği üzere, aileler birbirinden çok farklı olmamak üzere ödeme planının sağladığı kolaylık sayesinde ev sahibi olabilmışlerdir. Öyle ki benzer bir ifadeyi Levent Lordoğlu da ortaya koymuştur; Levent’i seçmelerinin nedeni ödeme planıdır.

“Levent’teki evlerin yapımından nasıl haberdar oldular bilmiyorum. Levent’i seçmelerinin nedeni ise, şehir dışında olmasına rağmen, çok uzun vadeli ödeme imkanının olmasıymış.”

Levent Lordoğlu, Mayıs 2016

Bu ifadeler, tartışılacağı üzere yaşanacak evi seçmek konusunda dahi belirleyici olmakla beraber, mahalledeki gündelik hayata gelir farklılıklarının yansıyor yansımıyor ile komşuluk üzerine dair de fikirler vermektedir. İlk yerleşen kuşağın yanısıra, halihazırda evlerin ikinci sahibi olan, farklı meslek gruplarına ait aileler de Levent’te aynı zaman diliminde yaşamıştır. Bu durum, gündelik hayata yansımazken; evler arasında, fiziksel görünüşte de bir farklılığa sebep olmamıştır.

“İnsanlar birbirini tanıyordu. Çarşıya çıkılır, sinema vardır, insanlar birbirini görür, birbirilerine gider gelir, akşamlara kadar sokaklarda gezilirdi. Bütünüyle tek bir yer gibiydi, sokağa çıkmış gibi hissetmezsiniz.”

Ahmet Balioğlu, kişisel görüşme, Ekim 2015

“Komşuluklar çok güzeldi. (...) Hala yan tarafla görüşüyoruz ama eskiden olduğu gibi iki yumurta ödünç istediğimiz zamanlar kalmadı.”

Cansever Özsoy, kişisel görüşme, Kasım 2015

“Komşularımızı tanırdık bir defa. İsim olarak tanırdık. (...) Yani mahalle genişti. Anneler, babalar hiç kuşku duymadan, çocuklarının uzakta olmasından huzursuz olmazlardı.”

Gündüz Vassaf, kişisel görüşme, Ocak 2016

“Esnafın da evi var, avukat, öğretmenin de... En çok öğretmen var. Birisi zenginmiş mesela haberimiz yok.”

İrem Ela Yıldızeli, kişisel görüşme, Nisan 2016

İmre Orhon da benzer bir şekilde, birkaç aile dışında yakındaki evlerle iyi komşuluk ilişkileri yürüttüklerini; aralarında hakim, bir banka çalışanı ve tarih öğretmeni olduğunu belirtmiştir. Osman Erzene, herkesin birbirine karşı çok nazik olduğunu fakat bu durumun değişen mahalle dokusu ile günümüze ulaşmadığını vurgulamıştır. Reha Erdem farklı bir bakış açısıyla, tüm evlerin birbiriyle görüşmelerinin, şehirden uzak olmak durumu ile ilişkili olabileceği ihtimalini ortaya koymuştur. Bununla birlikte, Yeşilçam filmlerinin yükselişe geçmesiyle ilişkili olarak, hakim meslek grupları dışında çok sayıda sanatçı da Levent'te yaşamış ve Erdem'in anılarında mahalle ile ilişkilendirilmiştir.

“Yukarda caddenin üstünde top oynardık. Yılmaz Güney beyaz spor arabasıyla geçirdi. Dağ başı o zamanlar... Bağırır durdururduk. Dururdu ama konuşacak bir şey de yok... (...) Çocuktuk. Bir keresinde de film çekiyorlarken Semiramis Pekkan kucağına almıştı beni. (...) Türkan Şoray'ın evi vardı. (...) Mahallede yoğurtçu, balıkçı gelirdi. (...) Yakın zamana kadar ablalar buluşur, yemekler düzenlerlerdi. (...) Bu mahallede hala oturanlar var. Hiç değişmeyen şu ev mesela, esnaf, dükkanları var Mısır Çarşısı'nda.”

Reha Erdem, kişisel görüşme, Nisan 2016

Erdem'in de aktardığı üzere, eskisiyle kıyaslanacak kadar olmasa da sakinlerin hala birbirilerinden haberdar olduğu yorumunu yapmak mümkündür. Benzer bir ifadeyi Şakayıklı Sokak'tan Zehra Eliçin de ortaya koymuştur.

“Deniyor ki şehir insanları artık çok yalnızlaştılar, komşuluk ilişkileri kalmadı. Bu doğru değil. Çünkü Levent'te bunun hala sürdüğünü görüyoruz. (...) Aramızda hala kahvemiz bitti, soğanımız bitti, sini lazım, uzun merdivenim yok; diye paslaşırız. Şehir şartları bunu değiştiriyor ama bu bahçeli düzen... İnsanlar birbirini görüyor.”

Zehra Eliçin, kişisel görüşme, Kasım 2015

Kemal Ahmet Aru'nun mahalle kavrayışının büyük ölçüde Levent'te hala yaşam bulduğu çıkarımını yapmak mümkündür. Öyle ki, kavranabilir ölçekte mahalle tasarlamının, kişilerin komşuluk ilişkileri üzerinden topluma dahil olacakları öngörüsünün dahi; mahalledeki mevcut konut dokusunun korunması yolunda kurulan Çağdaş Levent Derneği ile karşılık bulduğu görülebilir. Komşuluk ilişkilerinin bugünkü durumuna dair çelişen ifadelerin yorumu için ise, mahallenin geçirdiği değişime bölgesel olarak bakmak gerekir.

Mahallenin dokusunda değişmelere sebep olacak farklı kırılma noktalarından bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki, sakinlerden gelen verilere dayanarak, mahallenin şehirden aldığı mesafenin kapanması olarak verilmelidir. Mahallenin yapıldığı tarihle örtüşecek şekilde, İstanbul'a göç ve gecekondu üretimi, Levent'ten takip edilebilmiştir. Bir diğer kırılma noktasını ise 1980lerle birlikte, bugüne kadar devam etmiş olan, evlerin işyerine dönüşümü oluşturmaktadır. Ek olarak, Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'ne bağlantı yolunun Levent Mahallesi'nin içinden geçiyor olması belirtilmelidir. Zehra Eliçin, boğaz köprüsü bağlantısı yüzünden Levent sokaklarının neredeyse ana arterlere dönüşmesine kadar çocukların hep sokaklarda olduğunu; Cansever Özsoy da artan arabaların her yere park etmiş olmasının bir sonucu olarak yolda araçla seyir halindeyken görüşün kısıtlanmasının, mahalle içi trafikte tehlike teşkil ettiğini belirtmiştir. Değişime bölgesel bakma gerekliliği ise, bu verilerin mahallenin her bölgesine aynı şiddette yansımamasından kaynaklanmaktadır. Özellikle 1. Levent ve çarşıya yakın çevrede değişim, 2. ve 3. Levent'e kıyasla, daha şiddetli bir biçimde gerçekleşmiştir. Öyle ki Çalılık Sokak, bir dönem “barlar sokağı” olarak dahi anılmıştır. Çarşı ve yoğun akslar olan Nispetiye Caddesi ve Büyükdere Caddesi'ne

uzaklıkları ile 2. ve 3. Levent, görece daha sakin kalabilmiştir. Özetle, mahallenin tümüne yayılmış işyerleri mevcutken çarşı ve caddelere göre konum; bu durumun şiddetini etkilemiştir. Çelişen ifadelerin sebebi de budur.

“1950li yılların ikinci yarısında, büyük ölçüde 80lerde başladı bozulmalar, Türkiye’de her şeyde olduğu gibi... Burası bir cennetti. 1. Levent oturulmaz oldu. (...) Ben burada nispeten kolay oturuyorum. Sağında, solunda patırtı kütürtü yapan yok.”

Ahmet Balioğlu, kişisel görüşme, Ekim 2015

“Malesef işyerleriyle doldu. Yan tarafta son bir aile oturuyordu, onlar da sattılar. Şimdi orası ne oldu belirsiz. Bir işyeri karşımızda var. Karşımızda bir hanım var, annesi babası benim anne babamın döneminden kalmaydı. Vefat ettiler, şimdi hanım da evi satıyor. (...) Yan taraftaki komşular annemin zamanından, sonra vefat ettiler, çocukları sattı, iş yeri oldu. (...) İki-üç ev aşağısı bir zamanlar kumarhaneydi. Geceleri lüks cipler dolardı. (...) Sokağın başında bir aile oturuyordu, sattılar, orayı yine bir aile aldı fakat gördüğümüz gibi yüksek yüksek duvarlar yapıyorlar. Eskiden çay içerken komşuyla konuşuyordunuz. Şimdi daha izole bir hayat yaşıyor malesef.”

Cansever Özsoy, kişisel görüşme, Kasım 2015

“1980’den sonra... Hatta sokağın adı barlar sokağıydı. Çalığışu, barlar sokağıydı. (...) Bu üzücü dönüşümün içinde ben de varım. Yani bizim evlerimiz de var. Çalapala direnmiş, kendi evinde kalabiliyor. Ben kalamadım mesela. (...) 6-7 Eylül büyük bir değişiklikti. (...) Bir pastane yerle bir edildi. (...) Duygu değişikliği Levent ile ilgili olarak. Dağ başında, kimse gelmez, in cin top oynar, ancak kurtlar iner veyahut doğa içinde derken birden bire dış dünyanın geldiğinin habercisi... (...) Hisariüstü, gecekonduların yapılması... Eczacıbaşı’nın fabrikasının yapılması... Çarşının bir burjuva alışveriş yeri olması...”

Gündüz Vassaf, kişisel görüşme, Ocak 2016

“80lerden sonra başlayan bahçeli evleri işyerine çevirme furyasından, Levent’te etkilenmeyen kesim herhalde yoktur. Çocukluğumuzda yalnızca kuş seslerinin duyulduğu Levent’te, işyerlerinin açılması ile gece sizi uyutmayacak derecede müzik dinlenmeye başlandı. Kapınızın önüne bırakılan yabancı arabalar, valeler, kavgalar.... Levent, bence

Türkiye’de devlet eliyle yapılmış, hem de o tarihlerde, en güzel projeymiş. Malesef bizler paraya ve gösterişe tamah ettiğimizden herşeyde olduğu gibi orayı da koruyamadık.”

Levent Lordoğu, kişisel görüşme, Mayıs 2016

“Okula servisle gidişler başladıktan sonra sokaktaki çocuk sayısı azaldı hatta bitti. Bir mahalle havası Levent’te çoktan bitti. Bir de 60lı yılların başında Gültepe’de gecekondular...”

Osman Erzene, kişisel görüşme, Ekim 2015

“Amerikan rüyası olarak yapılıyor evler, sonra Amerikan rüyası onları avlıyor ve bütün evler şu an dolardan satılıyor. (...) Evlerde dönüşüm 80lerde başlıyor. İdeal şehrim 80lerde bitiyor.”

İrem Ela Yıldızeli, kişisel görüşme, Nisan 2016

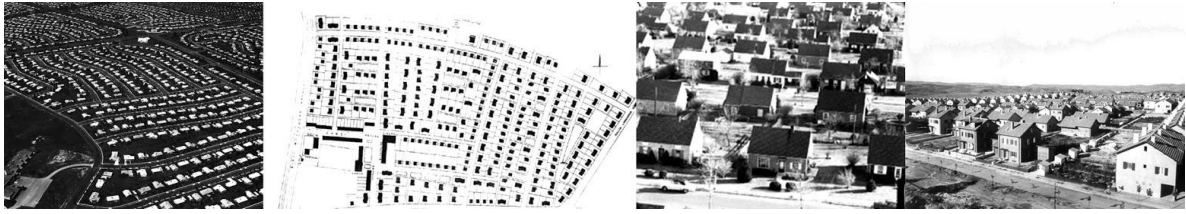
Bu noktada, sürmekte olan dış siyaset politikaları ve 1952 yılında NATO’nun imzalanması ile günlük hayatta belirginleşen Amerikan etkisini eklemek gerekir. Levent Mahallesi’nin bahçeli ayırık düzeni üzerinden; Malvina Reynolds’ın “küçük kutular” olarak güzellediği, “Amerikan Rüyası”nın ideal banliyö yerleşmeleri ile biçimsel olarak benzerlik kurabilmenin yanı sıra, Amerikalılar bu süreçte günlük hayatta da görünür figürler olmaya başlamıştır.

“Kıra gitmek istedi annem. Bahçeli bir yere. Amerika’yı andırıldığı için, çünkü Amerika’da bahçeli evlerde oturuyor nüfusun %90’ı o yıllarda.”

Gündüz Vassaf, kişisel görüşme, Ocak 2016

“NATO imzalanıyor. Bu önemli nokta, çünkü Amerikan askerleri Levent’e yerleşiyorlar. Amerikan bakkalı varmış hatta Gayrettepe’de. (...) Babam mesela... Çok özenmişler, hep kot giymeye, hafta sonları mangal yapmaya başlamışlar.”

İrem Ela Yıldızeli, kişisel görüşme, Nisan 2016

Şekil 4.4. Levent-town? Görsel 1,3 Levittown (Amerika, 1951) ve görsel 2,4 Levent Mahallesi

Mahallenin dönüşümüne dönerek son olarak, Gündüz Vassaf ile paralellik gösterecek şekilde, çarşı ve Nispetiye Caddesi arasında kalan Lavinya Sokak'ta yaşamakta olan Yücel ve Denizci ailesinin bu dönüşüme yakından tanıklık ettiği belirtilmelidir. Evlerinin yanında bir bar açılmasıyla, evi sarsacak kadar gürültüye katlanmak zorunda kalınan bir dönem yaşanmıştır. 90larda özellikle artan bu durum, kulüplerin bir kısmının Etiler'e taşınmasıyla azalmış olsa da, restoranlar açılmaya hala devam etmektedir. Restoranlar gürültünün yanı sıra böcek ve fare sorunu yaşanmasına sebep olmaktadır. Yabancı garsonların çalıştığı mekanlarla iletişim kurma güçlüğü bulunmaktadır. Yine 90lı yılların ortasında hırsızlık olayları yaşanmıştır. Tüm bunlar, Yücel ve Denizci ailesinde bir örneği görüldüğü üzere; evleri duvarlarını yükselterek içe kapanmaya zorlamıştır.

“Bir ara garaj kapısını açtığımız zaman enjektörler bulurduk. Çok çirkin şeyler yapıyordu burada. Hanımlar, beyler, kavgalar, değnekçiler... Tamamen çehresi değişmişti. (...) Çocukluğumuzda duvar diye bir şey yoktu. (...) Gittikçe kapanmaya zorluyorlar sizi.”

Yücel ve Denizci Ailesi, kişisel görüşme, Kasım 2015

Açıklanması gereken bir diğer süreç, evlerin el değiştirme şekilleridir. Levent Mahallesi'nde yaşayan ailelerin bir bölümünün, evlerin eskimesiyle masraflı hale gelmesine rağmen görece değişmeyen gelirlerinden ötürü, evi artık çeviremiyor olmaları durumu bunlardan biridir. Bir diğer sebep, ilk kuşağın artık hayatta olmaması sebebiyle ikinci kuşağın evleri satmasıdır. Vassaf örneğinde görüldüğü üzere, şiddetli dönüşümün baskısı altında mahalleyi terk etmek durumunda kalanlar sayılmalıdır. Evlerin artan değerlerinin sağladığı büyük geliri kullanmayı tercih edenler yoluyla satılmış veya kiralanmış evler bulunmaktadır. Son olarak, yaşlanan ilk kuşak için evlerin bakımının güçleşmesi sonucu; servis alabilecekleri apartman dairelerine taşınmış olmaları gelir.

“Oturanların çoğu rant nedeniyle büyük gelirler elde edebilecekleri için, evi kira verme veya satma yolunu seçti. Eski Levent özlemiyle burada oturayım diyen kişiler, bir elin parmakları kadardır.”

Ahmet Balioğlu, kişisel görüşme, Ekim 2015

“Babaannem artık Akatlar’da yaşıyor. 80lerde Levent’teki evi genişletmek istiyorlar. Memur evleri, maddi olarak geçindirmesi zor olmaya başlıyor. Kalorifere geçemediler mesela... Evler çok değerlendirildi ama birçoğu evi geçindiremedi. Kalorifer yapamayan insanlar evi satıp üç daire alabiliyorlar.”

İrem Ela Yıldızeli, kişisel görüşme, Nisan 2016

Tüm bu el değiştirme ve mahallenin geçirdiği süreç; sakinlerin evleri ile olan ilişkisi üzerinde de etkilidir şüphesiz. Öte yandan bu sadece kentin büyümesi ile mahallenin değişmesi ile sınırlı değildir; büyüyen aileler ile hayatlar da değişmektedir. Mahallenin üyeleri çoğunlukla, değişen yaşam koşulları ile evlerin artık ihtiyaçları karşılamadığı konusunda hemfikirdir. Farklılığı oluşturan nokta ise, her ailenin evlerini değiştirme şekli ve bunun nasıl yapılması gerektiği konusundaki fikirlerdir.

“İhtiyaç için... Yoksa kimse kar amaçlı bir değişime gitmiyor. (...) Evler küçük geliyor zamanla oturan insana. (...) Büyük evlerde bile salon, oturma odası küçük yapılmış. İhtiyaçlar, modalar değişiyor. Aynı kalabilmek çok zor, öyle de olması lazım zaten. Aynı kalınmaz yoksa hiç kimse bir adım ileri gidemezdi.”

Meral Öztemir, kişisel görüşme, Nisan 2016

Ahmet Balioğlu, altmış beş yaşına giren Levent evlerinde ilk olarak tesisatın eskidiğini belirtmiştir. Tesisat ile birlikte evin geçirdiği tek değişim, zemin katta oturma bölümünü kendi bahçelerine doğru genişletilmiş olmasıdır. Balioğlu; değişimin kaçınılmaz olduğunu, bugünkü koşullar dahilinde genişlemenin ve tadilatın kabul edilebilir olduğunu vurgular fakat bahçe talan edilmemeli ve evin genel yapısı Levent’in karakterinden farklılaştırılmamalıdır. Cansever Özsoy benzer bir şekilde; evlerin değişen yaşam koşulları karşısında yenileme ve büyütme ihtiyaçlarının anlaşılabilir olduğunu kabul etmekte fakat bunun belirlenen prototipler üzerinden; belli kurallar dahilinde yapılmasının mahalle için daha iyi olacağını vurgulamıştır.

“Biz kat çıkma ihtiyacı duymadık hatta bir ara düşündük, yok, dedik. Bu evi bile 58. yılında elden geçirdik. Tabi Levent evleri eskiyor. 53 yılında yapılmış, tesisat paslanıyor, elektrik tesisatı eskiyor. (...) İkinci katı çıkın, havuzunuzu yapın, garajınızı yapın fakat evinizde oturmak kaydıyla... İşyeri diye dibe iki kat inmek, üç kat çıkmak, bahçeleri talan etmek, arabalar girsin diye ağaçları kesip beton dökmek olmaz. Canım çiçekler... Çünkü Levent yeşillik, çiçek, ağaç...”

Ahmet Balioğlu, kişisel görüşme, Ekim 2015

Cansever Özsoy ve ailesi için, yıllar sonra eve artmış bir aile nüfusu ile dönmelerinden ötürü bir odaya ihtiyaç duyulmuş; garaj ve üstündeki teras kapatılarak iki katlı bir mekana dönüştürülmüştür. Evin tadilat geçirdiği dönemde ise, yığma yapıyı korumak adına, ihtiyaçları olduğunu düşünmelerine rağmen oturma bölümünü genişletmemişler; sadece mutfağı, bahçeye doğru genişletmişlerdir. Bu evdeki değişikliklerin yanı sıra genel eğilimden farklı olarak; ilk olarak taşınmayı seçmişlerdir. Kura ile çektikleri Krizantem Sokak'taki tek katlı evden, küçük gelmeye başladığı için Zambaklı Sokak'a ve bu değişiklikleri geçiren iki katlı eve taşınmışlardır. Benzer bir değişikliğe, Vassaflar'ın evinde rastlanmaktadır. Evin geçirdiği tek değişiklik, daha geniş bir mutfak ihtiyacı ile bahçeye açılan sahanlığın kapatılarak mutfığa eklenmesi olmuştur. Farklı olarak, mimar bir çift olan İmre Orhon ve eşi, evi aldıklarında yığma olan evi yıkıp, betonarme olarak yeniden inşa etmişler; bu inşa sürecinde planları da kendileri yeniden oluşturmuşlardır. Böylelikle ihtiyaçları olan oda sayısı ve düzenini oluşturabilmişlerdir. İmre Orhon bu süreçte, dipnotlara kadar uyararak nizami bir uygulama yaptıklarını vurgulamıştır. Osman Erzene ve ailesi de aynı şekilde, kurallara uygun bir yeniden inşa süreci geçirmiştir. Büyüyen aile için yer ihtiyacı doğmuştur; ilk kat ailenin büyükleri, üst katlar her aile ve çocukları birlikte olacak şekilde birimlerde, tek çatı altında uzun süre yaşamışlardır. Aynı yaşam düzenine Lordoğlu ailesi de sahiptir; iki kuşak aynı evde yaşamaya devam etmektedir. Uzun yıllar değiştirmeden yaşadıkları evde Erdem Ailesi, ikiz evin diğer yarısını satın alarak iki evi içten birleştirmiştir ve tek geliştirme budur; evlerin cepheleri dahil olmak üzere korunmaktadır. Yücel ve Denizci ailesi, benzer bir şekilde, büyüyen aile ile evi genişletmiş; yığma yapıya betonarme ekle, yeniden inşaya gerek duymadan evlerini büyütmüşler, güçlendirmeler yapmışlar, tek katlı evlerine bir kat daha eklemişlerdir. Eliçinler; 1989'da yığma tek katlı yapıyı yıkarak, iki katlı ve betonarme olarak yeniden inşa etmişlerdir. Cepheler birebir orijinaline uygun inşa edilmiştir. Öyle ki zemin kat iç mekanda yapılan tek değişikliğin,

tuvaletin kaldırılması olmasına rağmen, cephedeki görüntüyü korumak adına tuvalet penceresi aynı şekilde bırakılmış; yıkmadan önce genişletilmiş balkon dahi küçültülerek orijinaline uygun hale getirilmiştir. Öztemirler'in evi aldıklarında halihazırda genişletilmiş olmasına rağmen bir süre sonra küçük gelmeye başlamış, üçüncü çocukları için bir oda eklenmiş ve mutfak genişletilmiştir. Farklı olarak Yıldız Türker'in evi, ne ailesinin yaşadığı zamanda ne de kendisinin yaşadığı zamanda, değiştirilmemiştir.

“İki odası var. Salonu var. Bir de şurada sandık odası var. Bir odada annemler yatar, bir odada biz yatarız. Şimdi bir odada torunum Deniz yatıyor, bir odada ben yatıyorum. Evi değiştirecek bir şey bulamadık yani.”

Yıldız Türker, kişisel görüşme, Kasım 2015

Yıllar içinde ailelerin, yaşantının ve mahallenin dönüşümü ile bu durumun günlük hayata ve evlere yansıma şekli; sakinlerin mahalle ve evleriyle kurdukları ilişkiye dair verileri de ortaya koymaktadır.

Görüşülen on beş sakinden yalnızca dördü Levent Mahallesi'nden ayrılmıştır. Ayşe Erdem Çetin; Etiler'de bir apartman, 4. Levent ve 3. Levent'te geçen bir süreden sonra evlenip İzmir'e yerleşmiştir. İrem Ela Yıldızeli, 4. Levent'te evleri tadilat geçirirken, geçici bir süre 1. Levent'te yaşamış; çocukluğu hep mahallede geçtikten yıllar sonra bir konut sitesine taşınmıştır. İmre Orhon ise, evini ve bahçe etrafında kurduğu hayatı çok sevdiğini belirtmiştir fakat dört katlı bahçeli bir evde yaşamamanın zorlukları, eşinin iş yerinin Anadolu Yakası'na taşınması ile birleşince; çeşitli hizmetleri apartman dairesinde alabildikleri, bir mimar olarak planlarını iyi bulduğu bir konut sitesine taşınmayı seçmiştir. Gündüz Vassaf ise Çalığı Sokak'ın yaşadığı şiddetli dönüşüme ve bunun yarattığı baskıya dayanamarak mahalleyi terk etmek durumunda kaldığını vurgulamıştır.

Ahmet Balioğlu, mahalleden taşınmayı hiç düşünmediğini ve şartlar daha kötüye gitse veya evini satın almak isteyenler olsa dahi düşünmeyeceğini vurgulamıştır. Levent'e duyduğu büyük sevgi ve neredeyse tüm hayatının bu evde geçmiş olması, Balioğlu'nu evine ve dolayısıyla Levent Mahallesi'ne bağlamaktadır. Benzer eğilim, mahallede yaşamakta olan diğer sakinlerde de görülmüştür.

“Boğazın en güzel yalısını verseniz gitmem. (...) Hala da güzel. Şu arka bahçe mesela. Bahçeme çıktığım zaman uzaklaşmış oluyorum. Kedilerimiz var. (...) Benim gibi çok nadir insan vardır herhalde hayatı boyunca sadece iki evde yaşayan.”

Ahmet Balioğlu, kişisel görüşme, Ekim 2015

“Benim lise yıllarımda burada oturduk. Ben buradan gelin çıktım, yıllar sonra buraya döndüm. Babamla burada oturduk. Kızlarım buradan gelin çıktı. Annem, babam burada vefat etti. Çok tarihi bir ev burası bizim için. Çok değerli. Küçük de olsa bir bahçemiz var. Üç-beş çiçek, nane, maydonoz, domates... (...) Çocuklar artık ‘Burası size büyük geliyor,’ diyor ama ben bir türlü ayrılamıyorum. Anılar, çiçek, böcek; düşünüm...”

Cansever Özsoy, kişisel görüşme, Kasım 2015

“Biz oturanlar direniyoruz. Benim gibi çok seven, bütün ömrü burada geçmiş... Bütün gençliğim, hayatım burada geçti. Çocuklarımı büyüttüm, evlendirdim. Onlar da hep gittiler, geldiler; baba evi...”

Meral Öztemir, kişisel görüşme, Nisan 2016

“Bu çok zor bir soru. Kendimi bir apartman dairesinde düşünemiyorum. Eşim sosyal hayatı olan bir kadın, şehirden de uzaklaşamayız. Ailemizin bireyi üç kedimiz de var. Hem şehir içinde, hem bahçeli ev de bulamayız; bunun için şehirden uzaklaşmak durumunda olduğumuzu biliyorum. Bocalıyorum.”

Osman Erzene, kişisel görüşme, Ekim 2015

“Burayla bir bağım var tabi. Çok seviyorum. Her şeyini o kadar çok biliyorum ki. Kiraz da burada doğdu. İnsan hayatı çok uzun da değil, hayatımın neredeyse tamamı burada geçmiş; gitmeler, gelmeler dışında. Bir de her yere yürüyerek gidebiliyorsun. (...) Sınıfsal olarak değişti, çok steril oldu ama metroya binip Karaköy’e gitmeyi mesela, çok seviyorum.”

Reha Erdem, kişisel görüşme, Nisan 2016

“Burada otururken sanki bahçenin içinde oturuyor gibiyim. (...) Muz ağaçları var. Bazen bahçede yiyoruz. (...) Annemin, babamın evi... Onlara çok düşkündüm. Ruhları şad oluyor. (...) Bakkal, eczane; her şey çok yakın.”

Yıldız Türker, kişisel görüşme, Kasım 2015

“Burada yaşamak güzel. Çok dolaştık; gittik, geldik. ‘Kendi evimizde oturalım,’ dedik. Sükunet için uzaklara gidip, buradaki olanakları elimizden çıkaramadık. Alışverişimiz, bankamız, herşeyimiz burada var; şehre inmemiz kolay...”

Yücel ve Denizci ailesi, kişisel görüşme,

“Buradan taşınmayı hiçbir zaman düşünmedik. O yüzden bu mücadelenin içindeyiz.”

Zehra Eliçin, kişisel görüşme, Kasım 2015

Sakinlerinin bir kısmının hayatının büyük bir bölümünün burada geçmesinden kaynaklanan duygusal bağ ile birlikte, şehrin içinde bahçeli bir evde nefes alarak yaşamak ve aynı anda şehrin imkanlarına yakın olmak gibi, sakinleri evlerine bağlayan sebepler olduğu görülmüştür. Mahallenin geçirdiği olumsuz dönüşüme rağmen, Levent’te yaşama savaşını verme gücünün, değişen yaşamlar ile birlikte yavaşça değiştirilen evler; evler üzerinden mahalle ve mahalle üzerinden kentle kurulan ilişkinin bir sonucu olduğunu söylemek mümkündür.

Son olarak; Levent Mahallesi’nde kurulan ve bu terk edilmeyen yaşamın, geçmişte sahip olunan ne tür bir meskene tercih edilmiş olduğu incelenmiştir. Ayşe Erdem Çetin; Mecidiyeköy’de ahşap bir evde, iki kuşak yaşanan bir evden Levent’e taşınmıştır. Ahmet Balioğlu Levent’ten önce Kurtuluş’ta; iki katlı, bahçeli bir evde oturmaktadır. Cansever Özsoy ve ailesi Mersin’de; aynı şekilde tekil, bahçeli bir evde oturmuş ve Levent’e, kente uzaklığını hiç önemsemeden bir bahçeye sahip olma heyecanı ile taşınmıştır. Vassaf ailesi Amerika’dan, Levent Mahallesi’ne benzer bir dokudan gelmiştir. Tekil bir evde büyüyen İmre Orhon; Akatlar’da ikamet ettikleri apartman dairesinden Levent’e geçmiştir. Benzer bir şekilde Noyan Sancar ve ailesi de; Etiler’de bir apartman dairesinden, mesken ile birlikte toprağa sahip olma isteği ile taşınmışlardır. İrem Ela Yıldızeli; İngiltere’den taşınmıştır. Osman Erzene ve Yıldız Türker Tarihi Yarımada’da; sırasıyla Fatih ve Vefa semtlerinde yaşamışlardır. Levent Lordoğlu ve ailesi; farklı olarak Trabzon’dan İstanbul’a taşınmış; bahsedildiği üzere ödeme kolaylığı sayesinde Levent’e yerleşmiştir. Farklı olarak Meral Özt Demir; 2. Levent’te bir süre yaşadktan sonra, farklı olanın peşinde apartman dairesinde yaşamak istemiştir fakat bir sene içerisinde bu sefer 3. Levent’teki bahçeli eve geri dönmüşlerdir. Böylelikle baskın iki örüntü tespit etmek mümkündür. İlki Tarihi Yarımada’dan ve apartmanlardan; sırasıyla Fatih, Vefa, Nişantaşı, Etiler ve Akatlar’dan,

Levent'e geçiştir. İkincisi, benzer bir yaşam şeklinin peşinde taşınmak eylemidir. Ayrıca, geleneksel yaşam biçimlerinden Levent'e taşınılmış olmasına rağmen evler; iki kuşak birlikte yaşamak gibi aynı gelenekselliği barındırmış ve ona imkan vermiştir.

“Ben çocukluğumdan beri bahçeli evde büyüdüğüm için kat özlemim varmış, hiç katta oturmam bilmiyordum. (...) Şimdi kızlarımı ziyaret ediyorum, iki gün zor dayanıyorum katlarda.”

Meral Öztemir, kişisel görüşme, Nisan 2016

5. SONUÇ

Araştırma; mesken tutma sürecini, tasarım idealleri ve sakinlerin idealleri sonucunda şekillenen formlar üzerinden karşılaştırmalı olarak tartışmaya açmaya çalışmıştır. Literatür içinde alınan pozisyon üzerinden; öncelikle araştırma alanı Levent Mahallesi'nin mevcut konut stoğu içindeki yerinin belirlenebilmesi için tarihsel bir arkaplan sunulmuştur. Tasarım ideallerinin saptanabilmesi amacıyla mahalle mimari olarak incelendikten sonra, Levent Mahallesi projesini özgün kılan bahçeşehir kurgusu değerlendirilmiştir. Amaçlanan karşılaştırmayı kurabilmek adına, mahallede yaşayan sakinlerle görüşmeler yürütülmüştür.

Karşılaştırma sonunda; mahalle ve kentin dönüşümüne dair verilerin test edilebilmesinin yanı sıra; mahalle ölçeğinde Aru'nun tahayyülünün büyük ölçüde karşılık bulduğunu fakat, evlerin sadece bir tanesi dışında tümüne ölçeği değişen müdahalelerde bulunduğu görülmüştür. Ek olarak sakinlerin, Levent Mahallesi'nden önceki mesken şekilleri üzerinden, benzer bir taşınma örüntüsüne sahip oldukları saptanmıştır. Mesken tutma sürecinde, araştırma başında 'maddi ve manevi birikimlerin deposu ve sakinin kurduğu ev' olarak çerçevesi çizilen tartışmanın karşılık bulduğu çıkarımını yapmak; Levent Mahallesi'nin geçirdiği vahşi dönüşüme ve evlerin maddi değerlerinin günümüzde çok yükselmiş olmasına rağmen sakinlerin mahallede yaşamaya neredeyse bir direnme şeklinde devam etmeleri üzerinden mümkündür.

Korunmaya değer ve korunması gereken özgünlüğüyle Levent Mahallesi ev ölçeğinde, değişen hayatlar ile müdahaleye uğramış; mahalle ölçeğinde, sakinlerine, tasarım idealleri ve mesken istekleri arasındaki uzlaşmadan kaynaklanan nitelikli bir yaşama imkanı sunmuştur.

KAYNAKLAR

1. Adorno, T. W. (1998) *Minima Moralia: sakatlanmış yaşamdan yansımalar*. (A. Doğukan ve O. Koçak, Çev.) İstanbul: Metis
2. Akcan, E. (2009) *Çeviride Modern Olan. Şehirde ve Konutta Türk-Alman İlişkileri*. İstanbul: YKY
3. Aureli, P. V. ve Tattara, M. (2015, Sonbahar-Kış) Production/Reproduction: Housing beyond the Family. *Harvard Design Magazine*, 41, 132-138
4. Arkitekt (1940) Doğu Apartmanı (Taksim). Erişim tarihi: 6 Mayıs 2016. <http://www.dergi.mo.org.tr>
5. Arkitekt (1956) Rebi Gorbon ve Arkadaşlarının Seramik Sergisi. Erişim tarihi: 6 Mayıs 2016. <http://www.dergi.mo.org.tr>
6. Arpat, A., Balkan, A. ve Özdoğan, F. (1950) İstanbul Belediyesi'nin "Ucuz Evler" Müsabakası Münasebetile. Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2016. <http://www.dergi.mo.org.tr>
7. Artun Akyıldız, N. (Ed.) ve Ojalvo, R. (Ed.) (2012). *Arzu Mimarlığı. Mimarlığı Düşünmek ve Düşlemek*. İstanbul: İletişim
8. Aru, K. A. (1951) *İkinci Dünya Harbinden Sonra Garp Avrupasında Mesken Problemi*. İstanbul: T.A.O.
9. Aru, K. A. (1998) *Türk Kenti. Türk Kent Dokularının İncelenmesine ve Bugünkü Koşullar İçinde Değerlendirilmesine İlişkin Yöntem Araştırması*. İstanbul: YEM
10. Aru, K. A. (2001) *Kemal Ahmet Aru-Bir Üniversite Hocasının Yaşamının 80 Yılı*. İstanbul: YEM

11. Aru, K. A. ve Gorbon, R. (1952) Levend Mahallesi. Erişim tarihi: 12 Nisan 2016.
<http://www.dergi.mo.org.tr>
12. Aru, K. A. ve Gorbon, R. (1956) Levend 4, Mahallesi. Erişim tarihi: 28 Nisan 2016.
<http://www.dergi.mo.org.tr>
13. Benjamin, W. (1992). *Pasajlar* (A. Cemal, Çev.) İstanbul: YKY
14. Bilgin, İ. (1990). *Konut Üretiminin Karşılaştirmali Analizi*. Basılmış doktora tezi.
15. Bilgin, İhsan. (2014, 7 Mayıs) İmar Şart. Erişim tarihi: 31 Mart 2016,
<http://www.serbestiyet.com>
16. Boudon, P. (1972) *Lived-in Architecture: Le Corbusier's Pessac revisited*. Massachusetts: MIT
17. Calvino, I. (2013). *Kum Koleksiyonu* (K. Atakay, Çev.) İstanbul: YKY
18. Carr, E. H. (2013). *Tarih Nedir?* (M. G. Öztürk, Çev.) İstanbul: İletişim
19. Cengizkan, A. (2004) *Ankara'nın İlk Planı 1924-25 Lörcher Planı*. Ankara: Arkadař
20. Cengizkan, A. (Ed.). (2009). *Fabrika'da Barınmak: Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'de İşçi Konutları: Yaşam, Mekan ve Kent*. Ankara: Arkadař
21. Corbusier, L. (2001) *Bir Mimarlığa Doğru* (S. Merzi, Çev.) İstanbul: YKY
22. Crawford, E. C. (2015, Sonbahar-Kış) From the Old Family -to the New. *Harvard Design Magazine*, 41, 38-45
23. Emiroğlu, Ü ve Ünsal, S. (2006). *Kentleşme, Yapı ve Konut 1923-1950 Dönemi*. Ankara: İntes

24. Engels, F. (1974) *Konut Sorunu* (M. Şimşek, Çev.) Ankara: Odak
25. Goldhagen Williams, S. ve Legault, R. (2000). *Anxious Modernisms*. Cambridge: MIT
26. Heidegger, M. (2001) *Building, Dwelling, Thinking. Poetry, language, thought.* (A. Hofstadter, Çev.) New York: Harper & Row
27. Heynen, H. (1999) *Architecture and Modernity: A Critique*. Cambridge: MIT
28. Hobsbawm, E. (2014) *Kısa 20. Yüzyıl Aşırılıklar Çağı 1914-1991* (Y. Alogan, Çev.) İstanbul: Everest
29. Hundertwasser, F. (1999, Bahar) Sakinlere Çağrı. *Cogito*, 18, 160-175.
30. İlkin, S. ve Tekeli, İ. (1984) *Bahçeli Evlerin Öyküsü Bir Batı Kurumunun Yeniden Yorumlanması*. Ankara: Kent Koop
31. Karaömerlioğlu, M. Asım. (1998, Mart). Bir Tepeden Reform Denemesi: Çiftçi Topraklandırma Kanununun Hikayesi. Erişim tarihi: 17 Mart 2016, <http://www.birikimderigisi.com>
32. Kaçel, E. (1999, Bahar) ‘İdeal Ev’ Aranıyor! *Cogito*, 18, 160-175.
33. Keyder, Ç. (2000) *İstanbul Küresel ile Yerel Arasında*. İstanbul: Metis
34. Keyder, Ç. (2014) *Türkiye’de Devlet ve Sınıflar*. İstanbul: İletişim
35. Lefas, P. (2009) *Dwelling and Architecture From Heidegger to Koolhaas*. Berlin: Jovis
36. Ning, O. (2015, Sonbahar-Kış) China’s Disappearing Family. *Harvard Design Magazine*, 41, 24-25

37. Norberg-Schulz, C. (1980) *Genius Loci. Towards a Phenomenology of Architecture*. New York: Rizzoli
38. Norberg-Schulz, C. (2000) *Architecture: Presence, Language, Place*. Milan: Skira
39. Ojalvo, R. (2012) Modernite'nin İki Yüzü Arasında Mimarlık: "Mesken Tutmak'tan Göçebeliğe". Altınyıldız Artun ve Ojalvo (Ed.), *Arzu Mimarlığı. Mimarlığı Düşünmek ve Düşlemek* (ss. 169-205) İstanbul: İletişim
40. Özaydın, G. (2012) Levent Mahallesi Sergisi Üzerine Birkaç Not. Karabey (Ed.) *Kemal Ahmet Aru ve Levent. Başarılmış Bir Cumhuriyet Projesi* (ss. 5-6) İstanbul: Özdil Basımevi
41. Perce, G. (2014). *Şeyler* (S. Tamgüç, Çev.) İstanbul: Metis
42. Perce, G. (2009). *Yaşam Kullanma Kılavuzu* (İ. Yerguz, Çev.) İstanbul: İmge
43. Pilkey, B. (2015, Sonbahar-Kış) Home Making: The Power of Ordinary Politics. *Harvard Design Magazine*, 41, 64-65
44. Rybczynski, W. (1987) *Home. Short History of an Idea*. New York: Penguin Group
45. Sander, O. (2000). *Siyasi Tarih 1918-1994*. İstanbul: İmge
46. Shindler, S. (2015, Sonbahar-Kış) Diversity of Lifestyles, Diversity of Incomes. *Harvard Design Magazine*, 41, 18-19
47. Strebel, Ignaz ve Jacobs, Jane M.. (2013, Ekim). People and Buildings: Pearl Jephcott and the Science of Life in High Flats. Erişim tarihi: 19 Ekim 2015, <http://www.candidejournal.net/>
48. Suoğlu, Reyhan. (2010, Ağustos). Geçmişin Modern Mimarlığı-7: Koşuyolu. Erişim tarihi: 1 Mayıs 2016, <http://www.arkitera.com>

49. Talu, N. (2012) Bir Arzu Nesnesi Olarak Ev. Altınyıldız Artun ve Ojalvo (Ed.) *Arzu Mimarlığı. Mimarlığı Düşünmek ve Düşlemek* (ss. 73-117) İstanbul: İletişim
50. Teige, K. (2002) *The Minimum Dwelling*. Massachusetts: MIT
51. Tekeli, İ. (2010). *Konut Sorununu Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt
52. Tekeli, İ. (2013) *İstanbul'un Planlamasının ve Gelişmesinin Öyküsü*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt
53. Till, J. (2015, Sonbahar-Kış) Not-Family. *Harvard Design Magazine*, 41, 54-59
54. *Türkiye İktisadi Kalkınma Planı*. (1947). Ankara: Başbakanlık Devlet Matbaası
55. Türkiye Emlak Kredi Bankası. (1949) Levend Mahallesi. İstanbul: Sulhi Garan Matbaası
56. Ulus'un Anketi. Ankara'da mesken meselesini nasıl halledebiliriz? (1935, 1 Kasım) Erişim tarihi: 4 Mayıs 2016, <http://gazeteler.ankara.edu.tr>
57. Vassaf, G. (2011) *Prisoners of Ourselves*. İstanbul: İletişim
58. Wigley, M. (1993) *The Architecture of Deconstruction: Derrida's Haunt*. Cambridge: MIT
59. Yıldızeli, İ. E. (2014) *Visualizing History*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2014.
60. Yıldızeli, İ. E. (2015) *Bir Cumhuriyet Mahallesi'nin Öyküsü*. (Sergi gazetesi)

EKLER

EK A: GÖRÜŞME BİLGİLERİ

1. AHMET BALIOĞLU, MOR KARANFİL SOKAK NO. 5

KURTULUŞ, LEVENT

Babası hukuk müşaviri, annesi ilkokul öğretmeni. Ahmet Balioğlu'nun da eşi avukat, kendisi ise bankadan Menkul Değerler Müdürü olarak emekli olmuş. Hayatı boyunca sadece iki evde yaşamış; ilki Kurtuluş'ta iki katlı, bahçeli bir ev. Ev sahibinin kızı yerleşeceği için Kurtuluş'taki evden ayrılarak, bir aile dostlarının önerisiyle 3. Levent'e taşınıyorlar. Aile yardımı ile 10 bin lira nakiti bir araya getirip, sonrasını taksitle ödeyerek... Yerleşen ailenin ikinci kuşağı olarak Levent'teki evlerinde yaşamaya devam ediyorlar. Annesinin ailesiyle oturduğu ev Tepebaşı'nda kagir bir apartman, babası ise Beyazıt tarafında yaşamış. Evine ne teklif edilirse edilsin, mahalleden asla ayrılmayacağını ve bunu hiç düşünmediğini; Levent'in korunması gereken bir cevher olduğunu, ömrünü hem fiziksel hem sosyal açıdan böyle bir mahallede geçirdiği için ne kadar şanslı hissettiğini önemle belirtiyor. Yaşam tercihlerinin, koşullarının değişmesinin bilincinde olarak, evlerde kurallı bir değişime gidilebileceğini düşünüyor.

2. AYŞE ERDEM ÇETİN

4. LEVENT, 3. LEVENT, NİSPETİYE

Ayşe Erdem Çetin, farklı mekanlarda geçen hayatının bir kısmında, ailesiyle 3. Levent'te yaşar. Mecidiyeköy'deki bahçeli evlerinden sonra Levent'i seçmelerinin sebebinin buradan gelme ihtimali ile birlikte ailesinin; çocukların asude bir semtte büyümelerini istemesi olabileceğini vurguluyor. Mahalleye dair en kuvvetli anılarından biri ise toprağı elleyen, çok hareket eden; hayatın içinde çocuklar olmalarıdır.

3. CANSEVER ÖZSOY, ZAMBAKLI SOKAK NO. 12

MERSİN, NİŞANTAŞI, LEVENT, YEŞİLKÖY, MECİDİYEKÖY, LEVENT

Cansever Özsoy Mersin’de doğmuş. Öğretmen olan annesi İstanbul’dan Mersin’e gelin gitmiş fakat ilerleyen yıllarda Cansever Hanım’ın ilkokul sonrası eğitimleri için 1950’de İstanbul’a dönmüşler. Mersin’deki sakin hayat, bahçeli evden sonra Nişantaşı Kodaman Sokak’ta bir apartman dairesinde kalırken; diğer apartmanlar hep sıkışık hissettirmiş. Annesinin Emlak Bankası’nın evlerini duyması üzerine kuraya yazılıp, 1953 yılı gibi Krizantem Sokak’taki ilk evlerine taşınmışlar. Şehre uzaklığı onları hiç ilgilendirmezken, en büyük heyecanları bahçeleri olmuş ve uzun süre bahçe tarımı da yapmışlar. İlerleyen yıllarda ailenin büyümesi ile birlikte, eve ek yapmak veya yenilemek yerine, şu an oturmakta oldukları, 3. Levent’teki evlerine taşınmayı seçmiş olmaları ise ayrıca dikkate değer. Levent’teki evden hayatının bir kısmında ayrı kalsa da yeşil içinde evler oturmuş ve bahçeden kopmak istemiyor. Değişen yaşamlarla evlerin ihtiyaçlara uygun değiştirilmelerine karşı değil fakat bunun belli prototipler üzerinden kurallı bir biçimde yapılması gerektiğini savunmakta. En büyük dileği Levent’in bir meskan bölgesi olarak işyerlerinden “temizlenmesi.”

4. GÜNDÜZ VASSAF, ÇALIKUŞU SOKAK NO. 11

AMERİKA, TEPEBAŞI, LEVENT, ANKARA, AMERİKA, ANKARA, LEVENT,
SEDEF ADASI (ÇOK MESKENLİ)

Gündüz Vassaf, psikiyatrist babası ve psikolog annesi ile birlikte bir yaşındayken Amerika'dan döndüğünde; Tepebaşı'nda bir apartman dairesinde mutlu olmadıktan sonra, bir aile üyesinin önerisiyle 1951'de Çalığışu 11'e taşınır. Apartmandayken komşuların anlayışsız davranışları ve Amerika'da benzer bir bahçeli evde yaşıyor olmalarının Levent'i seçmelerinde etkili olmuş olabileceğini düşünüyor Vassaf. Hayatı boyunca farklı şehirlerde, farklı evlerde yaşamış olmasına rağmen, 1990lı yılların ortasında baskı altında kalarak satmak zorunda olana kadar, Çalığışu 11 Vassaf ailesi ile birçok dostuna ve ileride çeşitli kiracılara ev sahipliği yapıyor. Mekanlarla kurduğu ilişkiyi onlara bir varlık atfederek yaptığını vurguluyor Vassaf; bu yüzden yaşadığı eve saygısı var. Terk etmeye mecbur kaldığı bu mahallede; 6-7 Eylül olayları, ilk bankanın açılması, çarşının bir burjuva mekanına dönüşmesi, 80ler ve bir "barlar sokağı" olarak anılmaya başlayan sokaklar; ilk korkularını yaşadığı, değişimi eşleştirdiği önemli yerler ve olaylar.

5. HAYDAR KARABEY, ŞEFİK SOKAK NO. 2

6. İMRE ORHON, YENİ SÜLÜN SOKAK

ARNAVUTKÖY, AKATLAR, LEVENT, ATAKÖY

İmre Orhon, evlendikten sonra kendisi gibi mimar olan eşiyle birlikte ilk olarak Akatlar'da bir apartman dairesine yerleşmiş. Orada yaşadığı süre boyunca, Teknik Üniversite'ye gitmek için Levent'in yeşil sokaklarından yürümüş ve hep orada bir evi olmasını istemiş. Levent'ten bir yerleşim olarak etkilenmesinde, Kemal Ahmet Aru'nun çok sevdiği derslerinin de etkisinin olabileceğini vurguluyor. Daha öğrenciyken böyle bir yerde yaşama arzusunun oluşma ihtimali var. Yıllar sonra Levent'ten taşınma sebebi ise, dört kata çıkan ev içindeki yaşantının onu çok yorması oluyor. Bu durum eşinin iş yerinin Anadolu Yakası'na taşınmasıyla birleşince, düz ayak bir rahatlığın peşinde, bir mimar olarak projesini çok beğendiği Ataköy Trio Konutları'na yerleşiyorlar. Levent'teki ev şu an, o evde Orhonlar kadar mutlu olmuş bir aileye kiralanmış durumda. İmre Orhon'un Ataköy'de on beş kat birden yükselmesinden sonra yaşama biçimini buldum, dediği diğer evi; belki onun şimdiki Levent'i sayılan, Bodrum'da yaptıkları evleri.

7. İREM ELA YILDIZELİ

İNGİLTERE, LEVENT, 4. LEVENT, KORUKENT

İngiltere’de doğan İrem Ela Yıldızeli, ailesiyle birlikte İstanbul’a döndüğünde, 4. Levent’teki daireleri yapılana kadar Krizantem Sokak’ta, babaannesinin evinde kalır. Çocukluğunun büyük kısmını özgür bir şekilde, bisiklet ya da ağaç tepesinde, ailelerin sosyal statülerinden bihaber geçirdiğini vurgular. Bu canlı gibi gözükken sosyal hayata rağmen, İngiltere’den sonra mahalleyi; yeşilden uzak ve alelade bulmuştur. Bu onun ideali değildir. Onun için asıl önemli olansa idealist cumhuriyetin, idealist mahallesinde yaşayan, idealist insanların hikayeleridir.

8. LEVENT LORDOĞLU, GÜVERCİN SOKAK NO. 17

TRABZON, OSMANBEY, LEVENT

Levent Lordoğlu’nun muhasebeci dedesi, iş için İstanbul’a taşındığında önce Osmanbey’de kirada kalır. Şehrin dışında olmasına rağmen çok uzun vadeli ödeme planı imkanı sayesinde, Osmanbey’den ayrılıp Levent’ten ev alırlar. Herkesin birbirini tanıdığı ve gelirlerin arasında uçurum olmayan ailelerden oluşan mahalle için önemli dönüm noktasını ise; 80lerle birlikte evlerin işyerleri olmaya başlaması olarak veriyor. Gece uyutmayan yüksek müzik, kapının önünde yabancı arabalar, valeler, kavgalar; Türkiye’de devlet eliyle yapılan en güzel proje olduğunu düşündüğü Levent’in korunamamış olduğunun, günlük hayattan en büyük göstergeleri.

9. MERAL ÖZTEMİR, ŞAKAYIKLI SOKAK NO. 1
LEVENT, APARTMAN SİTESİ, 3. LEVENT

Meral Öztemir, baklava işi yapan eşiyle evlenip 1962 yılında, 3. Levent'te Fulyalı Sokak'a taşınıyor. Çok yüksek kira verdiklerini, çok iyi ısınamadıklarını düşünerek, Meral Öztemir'in isteğiyle bir apartman dairesine taşınmalarına rağmen, orada ancak bir sene yaşayabiliyorlar. Meral Hanım, çocukluğunda da bahçeli müstakil bir evde yaşadığı için apartmanın kendisine farklı ve yaşaması daha kolay geldiğini, "kat özlemi" olduğunu vurguluyor fakat Levent'e döndükten sonra apartman hayatına geri dönmeyi düşünememiş. Tüm hayatı, anılarını biriktirdiği Levent'te; çoğu şimdi farklı sebeplerle artık orada olmayan komşularıyla aile gibi yıllarca yaşamış.

10. NOYAN SANCAR, KRİZANTEM SOKAK NO. 7
ETİLER, LEVENT

Akademisyen eşi ile birlikte Etiler’de bir apartman dairesinde oturken para biriktirmeye başlayan Sancarlar, apartman dairelerinin de artık en az bahçeli evler kadar pahalı olduğunu görüyorlar ve “bu parayı veriyorsak toprağına da sahip oluruz” diyerek 1. Levent’teki evlerine yerleşiyorlar. Aldıklarında halihazırda değiştirilmiş olan evin, yapısal özelliklerinin yetersiz oluşu üzerine 1986-87’de yıkıp, büyük ölçüde orijinal plana sadık kalarak yeniden inşa ediyorlar. Yüksek İnşaat Mühendisi olan Noyan Soncar, evin konforu için bu geliştirmelerin gerekli olduğunu düşünüyor. Evlerinden ayrılmayı düşünmüyorlar; öyle ki Noyan Sancar evin, eşi tarafından bir dantel gibi işlendiği ve oraya çok alıştıklarının altını çiziyor.

11. OSMAN ERZENE, GÜVERCİN SOKAK NO. 14
FATİH, LEVENT

Ailesi ile birlikte Fatih’te bir apartman dairesinde oturan Osman Erzene, babasının vefatı ve komşularının tavsiyesi üzerine 1. Levent’e taşınır. Levent’in yaşlı jenerasyonla başladığını ve çoğu kimselerin ikramiyesini almış yeni emekliler olduğunu vurguluyor. Gültepe’de

gecekonduların bitmeyen bir yık-yap döngüsü içinde inşa edildiği 1960lı yıllar ve çocukların okullara servisle gitmeye başlaması; mahallenin havasını değiştiren, gözlemediği iki önemli süreç.

12. REHA ERDEM, ÜST ZEREN SOKAK NO. 1

LEVENT, (EĞİTİM HAYATI BOYUNCA FARKLI ŞEHİRLER) BEBEK, LEVENT

Reha Erdem'in dayısı üniversite okumak için İstanbul'a geldiğinde, ailecek Amasya'dan İstanbul'a geliyorlar. Annesinin yürürken rüzgarla ayağına takılan Levent broşürü sayesinde, bir şans eseri, Üst Zeren Sokak'taki evi satın alıyorlar. Ev yıllar içerisinde farklı aile üyelerine, bir bölümü kiracılara, ailenin bir eksilip bir çoğalan nüfusuna ev sahipliği yapmış. Aynı evde doğup, hala orada yaşayan nadir insanlardan biri olarak görüyor kendini Erdem. Çocukluğu boyunca neredeyse tek tek bildiği ağaçlarla birlikte, her gün bir yeni film çekilirken Yılmaz Güney'i, Semiramis Pekkan'ı görerek ve hatta belki biraz da onlardan etkilenerek, huzur içinde bir çocukluk geçirdiğini anımsıyor ve yıllar içinde gidip gelmeler olsa da ilk günlerden beri tanıdığı bir sokak olmasıyla tüm değişimlere de tanık olabilmiş.

13. YILDIZ TÜRKER, AL KARANFİL SOKAK NO. 7

FATİH, LEVENT, KURTULUŞ, LEVENT

Tıp okuluna uzun yıllar Fatih'teki müstakil evlerinden gidip gelen Yıldız Türker'in öğretmen anne ve babası, 1953 yılında 2. Levent'teki evlerine taşınır. Yıldız Hanım bu eve yıllar sonra; annesi ve babasının ölümü üzerine, eşiyle birlikte geri döner. Bahçeyi salonun içinde gibi hissettiği, her yere yakın olmasından büyük memnuniyet duyduğu bu ev, Yıldız Türker için en çok, çok düşkün olduğu anne-babasının anılarıyla dolu olduğu için onu mutlu ediyor.

14. YÜCEL-DENİZCİ AİLESİ, LAVİNYA SOKAK NO. 4
CİHANGİR, LEVENT

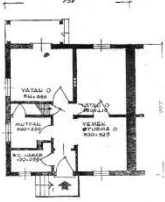
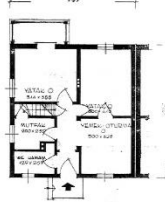
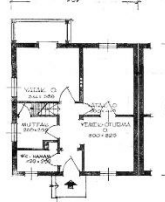
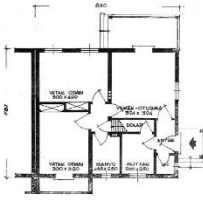
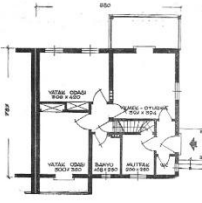
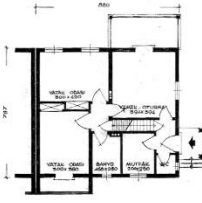

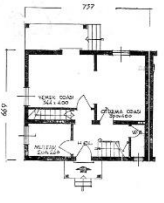

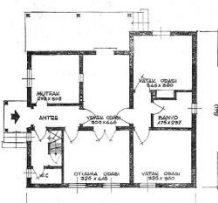
İki kuşaktan üç ailenin yaşadığı bu evi, Suna Denizci'nin babası 1953'te satın alır ve Cihangir'de bir apartman dairesini bırakıp, 1. Levent'e yerleşirler. Ailenin büyümesi ile birlikte 1997'de ev, yığma kısımları korunup betonarme eklerle genişletilir. Evin Nispetiye Caddesi'ne yakınlığı yüzünden dönüşümün en uç noktalarını bu ailenin yaşadığını söylemek güç değil. Tüm bunlara rağmen, kentin bu kadar içinde ve bir o kadar dışında hissettiren mekanı bu yüzden terk etmeyi düşünmüyorlar.

15. ZEHRA ELİÇİN, ŞAKAYIKLI SOKAK NO. 17
KIBRIS, NİŞANTAŞI, LEVENT

Zehra Eliçin'in eşinin ninesine ait bu ev. Avukat dede ve ev hanımı nine, 1955'te, Nişantaşı'ndaki apartman dairelerinden Levent Mahallesi'ne taşınırlar. 1989'da, artık bahçeyi idare edemediklerinden; daha kolay yaşayabilmek için tekrar bir apartman dairesine dönerler fakat o da çok uzakta değil, 4. Levent'tedir. 1989'de Zehra Eliçin ve eşi evi devralıp, yıkıp sıfırdan inşa ederler fakat bunu yapmaktaki tek amaçları yığma yapım sistemi yerine daha sağlam bir sisteme geçmek ve tesisatları yenilemek olmuş. Evin cephesindeki bir pencerenin dahi yeri değiştirilmez. Zehra Hanım; Levent'in bahçeli ev düzeninin bu mahallenin korunması gereken esası olduğu düşünüyor ve bunun için mücadele ediyor; eşiyle birlikte her zaman yaşamak istedikleri bahçe içindeki evlerinden ayrılmayı asla düşünmüyorlar.

EK B: PLANLAR

 <p>Tip No.1</p>	 <p>Tip No.2</p>	 <p>Tip No.3</p>
 <p>Tip No.4</p>	 <p>Tip No.5</p>	 <p>Tip No.6</p>
 <p>Tip No.7</p>	 <p>Tip No.8</p>	 <p>Tip No.9</p>
 <p>Tip No.10</p>	 <p>Tip No.11</p>	 <p>Tip No.12</p>

